

Sakız Adası'nda Azınlık ve Yabancı Okullarda Eğitim

Education In Minority And Foreign Schools In Chios Island

Arzu BAYKARA TAŞKAYA*

Öz

Sakız Adası, bulunduğu konum itibariyle İzmir Sancağına yakın olmasıyla Ceza-yir-i Bahr-i Sefid Vilayeti içerisinde barındırdığı farklı etnik unsurlarla tam bir renk çemberi olmuş, bu milletler kendi okullarını kurmaktan geri kalmamıştır. Sakızın vilayet merkezi olması dolayısıyla da zenginliği gayri Müslimlerin burada daha refah bir hayat temin etmelerine de neden olmuştur. Gayri Müslümlerin okullarında eğitimin denetimini Maarif ve Adliye Nezareti yapmış, özellikle Rum okulları kız ve erkek çocukları için birçok karyede ibtidai mektep kurmak amacıyla izin almıştır. Katoliklerin Rodos Adasındaki örgütlenmelerini Sakız Adasında da devam ettirmek için Sakızdaki Katolik okullarını kendi nüfuzuna katmak isteklerini, Musevilerinde de mahallelerinde kendi okullarını açtıklarını görüyoruz.Devlet okulların açılma izin taleplerini genellikle onaylamıştır. Özellikle Sakız Adasının ticaretine ivme kazandırmak, limanın temizlenmesi ve inşasına katkıda bulunmak amacıyla Ticaret Mektebi açmak istemiştir. Açılması planlanan diğer bir okul da denizcilik eğitimi verecek Seyr-ü Sefain Mektebi (gemicilik)'dir. Fakat devlet bu mektebin açılmasını gereksiz bulduğundan açılmasına izin vermemiştir. Makalenin amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinin önemli bir parçasını oluşturan eğitim kurumlarında

* Dr. Öğretim Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Mail: arzu.bkaya@dpu.edu.tr Orchid No: 0000-0002-1712-4881

yer alan Azınlık (gayri Müslim) ve yabancı okullarda uygulanan eğitiminin Osmanlı sistemindeki yerini ve etkisini incelemektir. Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivinden yararlanarak yazdığımız gayri Müslüm okulları ve yabancı okullar , okulların inşa ve işleyişleri ,muallimleri, maaşları ile ilgili birçok konu hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sakız Adası,Azınlık(Rum-Musevi) Okulları, Yabancı (Katolik) Okullar, Patrikhane, Maarif Teşkilatı .

Abstract

In addition to being close to İzmir Sanjak due to its location, Chios Island has become a full circle of color with the different ethnic elements it contains in the Province of Algeria-i Bahr-i Sefid, and these nations have not failed to establish their own schools. Due to the fact that Chios is the center of the province, its wealth has also caused non-Muslims to provide a more prosperous life here. The Ministry of Education was also responsible for the supervision of education in non-Muslim schools, and it obtained permission to establish elementary schools in many villages, especially for girls and boys in Greek schools. We see that the Catholic schools in Chios want to continue their education in order to continue their organization in Rhodes, and the Jews open their own schools in their neighborhoods. The state generally approved the permissions for the schools to open. In order to accelerate the trade of Chios in particular, and to contribute to the cleaning and construction of the port, the Trade School wanted to open. Another school planned to be opened is the Seyr-ü Sefain School (shipping) which will provide maritime education. However, the state did not allow the opening of this school, as it found it unnecessary. The aim of this article is to examine the place and effect of the education of minority and foreign schools in the educational institutions, which constitute an important part of the modernization process of the Ottoman Empire, in the Ottoman system. Detailed information has been given about the non-Muslim schools, how these schools were established, their teachers, and their salaries, which we wrote using the Presidential Prime Ministry Ottoman Archives

Keywords: Chios Island , Minority (Greek-Jewish) Schools, Foreign (Catholic) Schools, Patriarchate, Education Organization.

GİRİŞ

XVII. yüzyılın başında şehre gelen Evliya Çelebi Sakız şehrinin toplam elli mahallesinin ikisinde Müslümanlar, kırkında Rumlar, üçünde Yahudiler ve beşinde Frenkler oturuyordu diye yazar. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1935, Vol : IX, 119).XIX. yüzyılda adanın eğitim durumu hakkında bilgi veren 1890 yılında görevde olan Sakız Mutasarrıfı olan Miltiyadi Paşa Müslümanların eğitimde ne kadar kötü durumda olduğunu belirtmekten geri kalmamıştır. (Baykara Taşkaya,2023:359-376). Vilayetteki eğitim siteminin ne kadar kötü durumda olduğundan Namık Kemal de mektuplarında sıklıkla bahseder . Müslümanlar mekteplerinin sayısı az ve karyelerde oldukça yetersizdir (Tansel ,2013: XXII).

XIX. yüzyılın başından itibaren Sakız Adasında Müslüman, Rum, Yahudi ve Ermeni nüfusun olduğunu görüyoruz (Baykara Taşkaya ,2022a:515). Adada adı geçen nüfustan sadece Ermenilerin okulları yoktur. Ada üzerinde 1885(1303) Salnamesinde verilen bilgilere göre ibtidai, Rüştüye olmak üzere iki erkek bir de kız toplamda 3 adet İslam mektebi ; iki kız ve yedi erkek 9 Hristiyan mektebi bulunmaktadır. 1893(1311) Salnamesinde ise Müslümanlara ait Sıbyan ,Rüştüye, Mısırizade İbrahim Paşa Kız mektebi bulunmaktadır (1303 CBS ,81 ve 1311 CBS, 167). 1900 (1318) yılında bu mekteplere Maarif Mektebi de eklenmiştir. (1318 CBS ,136 ve 1321 CBS, 136).Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivinde bulunan arşiv belgelerinden yararlanarak ada üzerinde yer alan gayri müslim Rum- Musevi ve yabancı okullardan Katolik Fransız okulları hakkında bilgi vermeye çalıştık. Bu konu daha evvel de araştırmacıların inceleme alanı olmuştur.(Dal,2008). Açılması düşünülen okulların patrikhaneler yoluyla izin aldıklarını devletinde genellikle Rum nüfusun yoğunlukta oldukları Rum karyelerinde okul açılmasına müsaade verdiğini görüyoruz. Mekteplerin açılması için yapılan ilk başvuruda kaç katlı ve ne kadar ölçüde oldukları, kapı ve pencere sayıları detaylı bir şekilde verilmiştir. Açılması planlanan okulların birçoğunun plan ve haritaları da çıkarılmıştır. Adada açılması istenen ticaret mektebi ve bir ara açılan ve kapanan tekrar açılması için izin istenen Bahriye Mektebi de adanın ekonomisini geliştirmek için düşünülmüştür.

Adanın eğitimi hakkında bilgi veren diğer bir kişi de Cuinet'dir.Cuinet , Sakız Adasında “Müslümanlara ait 1 Rüştüye; 1 erkek ve 1 kız için olmak üzere 3 Müslüman okulu vardır. Hristiyanlara ait olan 1 lise, 1 erkek ve 1 kız okulu; Yunan Ortodoksların için 8 okul ,Katoliklerin ise 3 ilkokulu vardır. Musevilere ait 1 okul , her köyde bir okul vardır. Adada toplam okul sayısı 83’ tür” şeklinde kaydeder . (Cuinet,1892, Vol 1:409).

Yabancı okulların okul açmasına ilişkin ilk düzenleme 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yapılmıştır. Bu nizamnamenin 1. Maddesinde hukuki açıdan özel okul hüviyetinde olan okulların tesisi ve yönetimlerini kişi ve cemaatlere bırakmıştır. Ayrıca nizamnamenin 129. Maddesinde yabancı okullarla ilgili tanıtıcı ve bağlayıcı hükümleri içerir. Yabancılar açılan okullar özel okullar grubunda yer alıyordu. Bu madde ile yabancılar kapitülasyonlar idari ve hukuki boşluklarla , yönetici zaafı ve baskılar yoluyla açılmış okullar hukuki bir zemine oturtulmaktaydı. Aynı madde yer alan öğretmenlerin diplomalı olması bu okullarda genel adaba ve ülke politikasına aykırı eğitim yapılmaması ders cetvellerinin ve okutulacak ders kitaplarının Maarif

Nezareti ve taşrada maarif idaresince tasdik edilmesi ve okul açılabilmesine dair ruhsat verilmesi hükümleri ile yabancı okulların açma teşebbüsünü belli kuralara bağlamıştır.(Vahapoğlu, 1990: 110-111).

Vilayet-i Şahane Maarif Müdürlerinin Vezayifini mübeyyin talimatın 39. Maddesinde okul açılabilmesi için önce irade-i seniyye almak gereklidir. 1886 yılında yayınlanan irade-i seniyye ile açılacak olan okulların önceden tespit edilmiş olan şartlara ve özellikle kanun ve nizamlara uyması gerektiği ve bunların okul açmasına dair izin ancak padişahça verileceği hatırlatılır (Vahapoğlu, 1990:111). Osmanlı Devleti'nde kız çocuklarının ve gayrimüslimlerin eğitiminde Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Meşrutiyet dönemlerinde çok önemli değişiklikler olmuştur(Saraç, 2020: 305-327). Tanzimat ile birlikte kız- erkek tüm çocuklara ilkokul zorunluluğu getirilmiş, okula başlama yaşı erkeklerde 7-11, kızlarda 6-10 yaş olarak belirlenmiştir(Dağlar Macar, 2010: 773-817).İnceleme yaptığımız dönemde okul müfredatları ve öğrenci profiller hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Rum okullarında okutulan dersler ve içerikleri hakkında Cumhuriyet döneminde daha fazla bilgiye ulaşabilmekteyiz(Büyükkarcı,2003:179).

Sakız Adasında en fazla okul açan azınlık Rumlardır. Patrikhanelerin Rum nüfusunun fazla olduğu birçok karyede ibtidai mektep açmak için izin istekleri, devletçe genelde olumlu bulunmuştur. **Rum Okulları hakkında en eski evraklardan biri depremden dolayı yıkılan okulların yeniden yapılması hakkındadır. Depremden yıkılan üç okul dışında Rumlar yedi ilkokul için başvuruda bulunmuştur.** (Satılmış,2014).**Sakız'da Rumlar için 28 Ağustos 1883 (24 Şevval 1300)** tarihli evrakta depremden dolayı yıkılan ikisi kız ve birisi erkeklere **mahsus olmak üzere üç mektep inşa edilmesi istenmiştir. Bunun yanında kilise ,kütüphane ve metropolithanenin¹ inşasında bir sıkıntı olmadığı masrafının karşılanabileceği, iktidar sahiplerinden ücretin alınabileceği, işin meclisi idare-yi vilayette düzenlenen mazbatayla divan-ı hümayuna havale edileceği belirtilir. Mektep ve kilise inşası için verilen ruhsat hakkındaki yapılacak muameleler ayrı olduğundan ,işlemlerin ayrı mazbatalarla yürütülmesi istenir. İnşaat işlemlerinin nasıl yapılacağı hakkında haritaları da düzenlenen binaların ölçü ve planının Sakız kalesi nizamından dolayı iyice hesaplanması vurgulanır. Kütüphane ve metropolidhane inşasına ruhsat almak için onay "emr-i ali" verildiği ,yeni başvuru olması dolayısıyla bunlar hakkında belediye nizamnamesi ahkamına uygun olarak gerekli işlemlerin yapılması gerekeceğinden işin merkez divandan verilen varakadan sürdürülmesi belirtilir(BOA İ. DH.. / 910 - 72295 -4).**

Karyelerde mektep açılması için patrikhaneler aracılığıyla başvuru olan okulların ibtidai mektep olduğu belirtilmemiş; sadece kız ve erkek çocukları için okul açılacağı kaydedilmiştir. Burada şu ayrımı belirtmemizde de yarar var. Osmanlı Devleti içindeki Osmanlı tebaasından gayri Müslümlerin kurdukları okullar gayri Müslim okulları ;Osmanlı devletindeki yabancılara ait okullar ise yabancı okullar olarak gruplanmıştır.

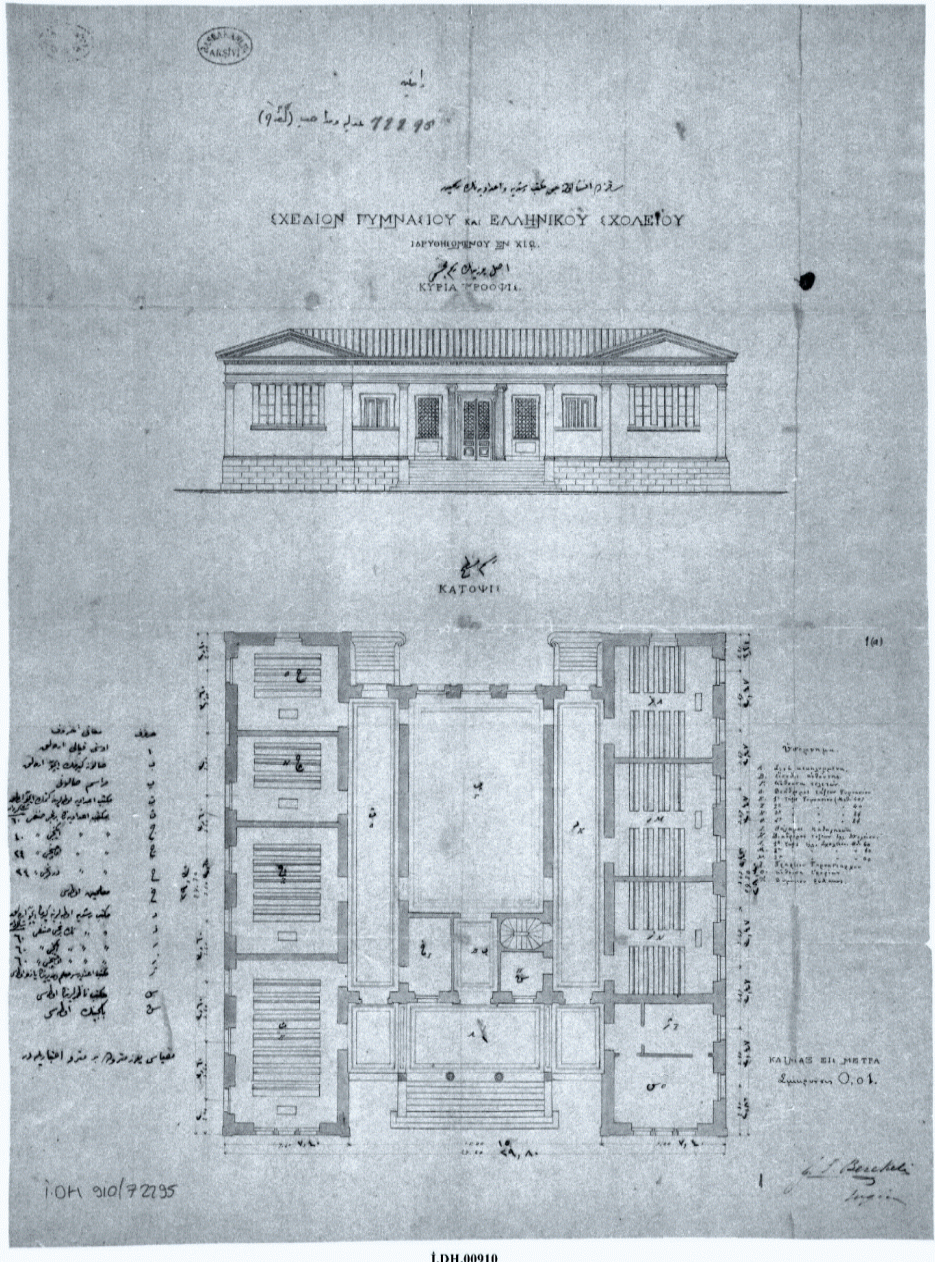
1 Metropolithâne, idarî yönden patrikhâneye bağlı olan metropolitlik dairesi, metropolitin oturduğu ve çalıştığı yerdir.

1-Gayri Müslim Okulları
A-Rum Mektepleri
Liti Karyesi

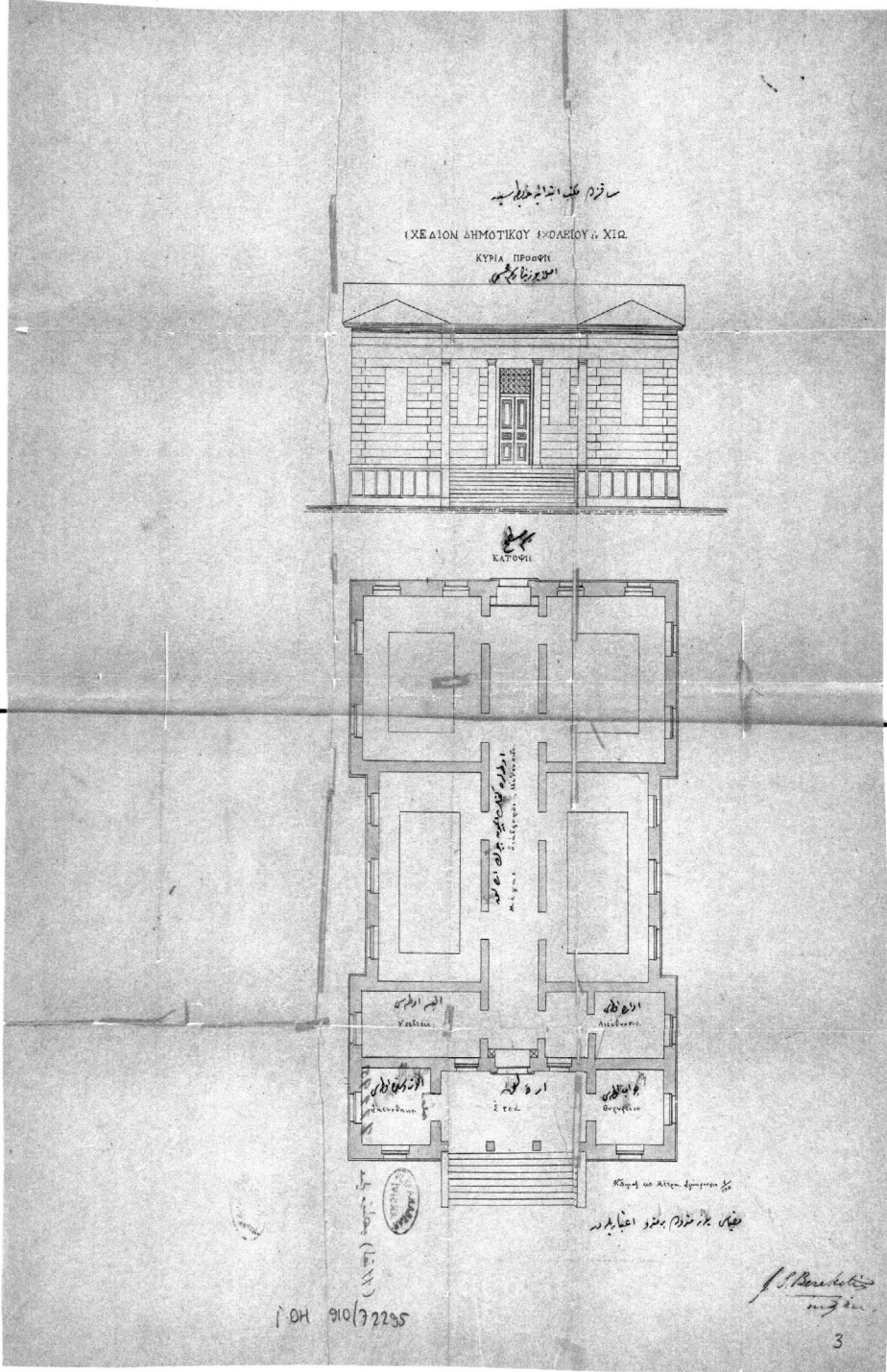
Karyelerde yapılacak olan okullar ve çeşitli hayratlar için Rum patrikliği aracılığıyla da örgütlenen mütevelliler tarafından idarenin sağlandığını görüyoruz. Şura-yı Devlete yazılan 14 Ocak 1884 (15 Rebiülevvel 1301) tarihli evrakta **Sakız Adasının Liti karyesindeki mektep ve kiliselerin muhasebesi esnasında eski mütevellilerinin zimmetindeki paranın tahsili hakkında Rum patrikliğinden verilmiş olan karar hükmünün uygulanmasında sıkıntı olduğu belirtilir.** (BOA ŞD. / 2476 - 20). Divan-ı hümayun kaleminden yazılan adliye tarafına verilen önce ve sonra verilen kararları da kapsayan evraklar patrikhane meclisinin mektep ve hastahane gibi çeşitli hayratlar için var olan binaları iyi idare etmesi , gelir ve giderlerine dikkatli düzenlemesi gerektiğini belirterek ,durumun nezarete yazılacağını belirtir. Durum hazine-yi mahsusayı da ilgilendiğinden karar Şura-yı Devlet bırakılır .

Tablo 1 Liti Karyesi'nde yapılması planlanan mektebin Sakız Liva Mühendisince verilen Bina Ölçüleri (BOA İ..AZN. / 64 - 20 -4).

Ölçü	Uzunluk (Metre)	Sayı
Tul (Yükseklik)	17,80	-
Arz (Genişlik-En)	10,30	-
Metro –Parça şeklinde (Mürabı)	183,34 Dört Köşe olarak (Terbian)	-
Kat adedi	-	2
Hariç Kapı	-	5 (Üst Katta)
Bağçe	-	8(Üst Katta)
Hariç Kapı	-	1(Üst Katta)
Bağçe	-	16(Üst Katta)
Alt Katın İrtifai (Yükseklik)	2,00	-
Üst katın İrtifai (Yükseklik)	5,50	-

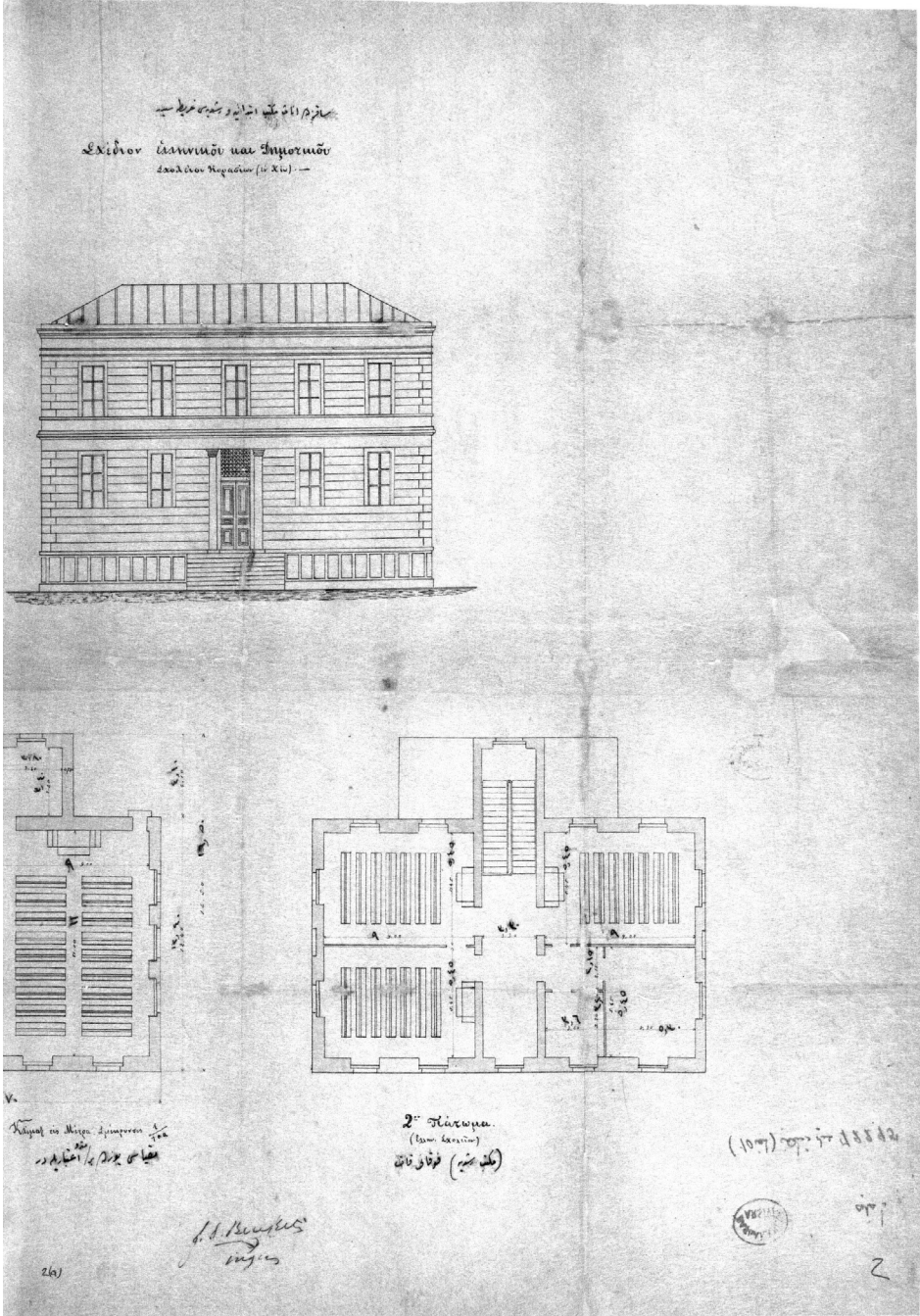

Plan 1 Sakız'da Rumlara ait depremden sonra yapılması istenen Mekteb-i Rüştîye ve İbtidai Mektebi Planı (BOA İ. DH.. / 910 - 72295).

İ.DH.00910

Plan 2 Sakız'da depremten sonra yapımı planlanan Rumlara ait İbtidai Mektebi Planı (BOA İ. DH.. / 910 - 72295-3).

İ.DH.00910

Plan 3 Sakız'da Rumlara ait depremde sonra yapıımı planlanan Mekteb-i İbtidaiye ve Rüştiye Planı (BOA İ. DH. / 910 - 72295 - 2).

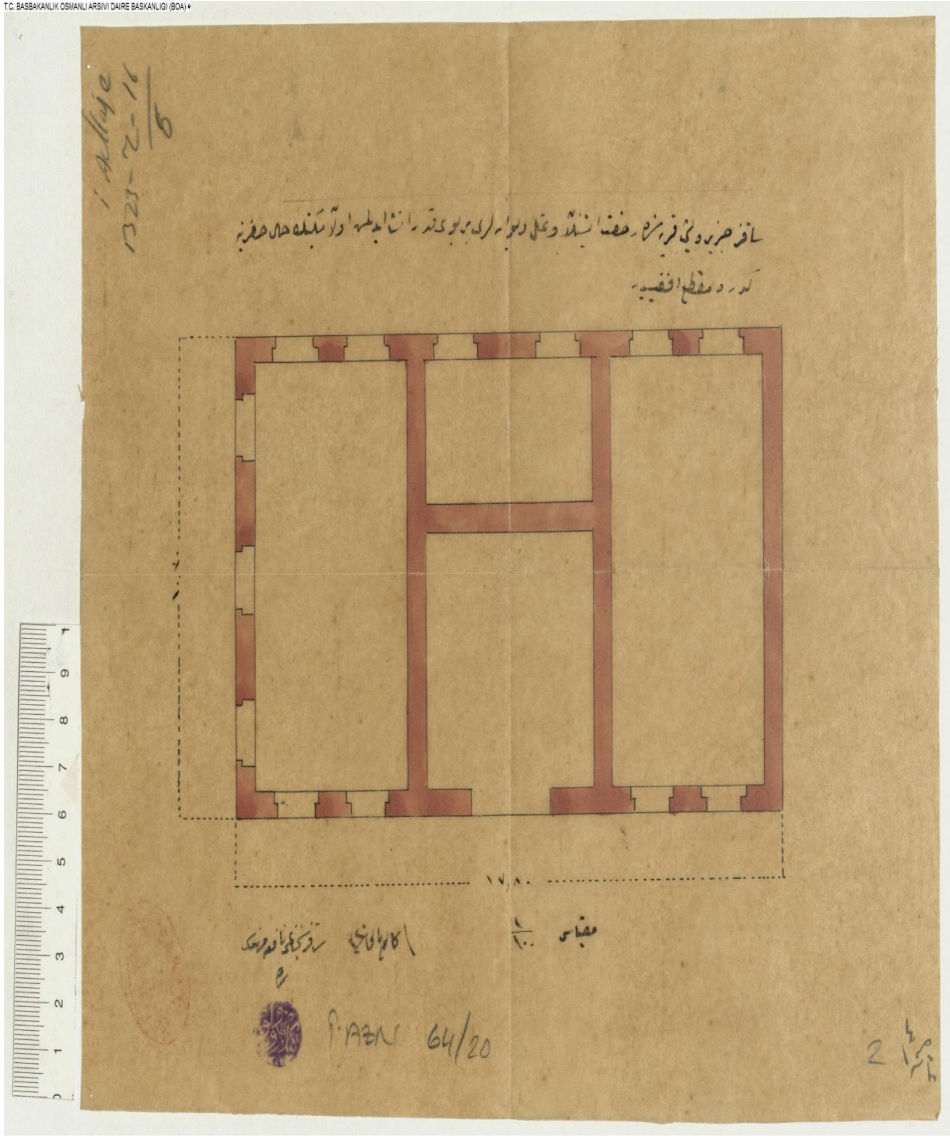
Yukarıdaki tabloda verilen ölçülerle karyede mektebin inşası için devlete başvuru- lan ölçüler birbirini tutmaktadır. Liti Karyesi için 25 Ekim 1905 (25 Şaban 1323) tarihli evrakta kız ve erkek çocukları için okul yapılması amacıyla Rum patrikliğinden gönderilen evrakta yapılan incelemeler neticesinde Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne evrak yollanır. Adliye ve Mezahip Nezaretiyle Şura-yı Devlet 'in verilen tezkeresi Divan-ı Hümayun Kalemine yazılarak Mülkiye Dairesinde okunmuştur. Sahile yirmi dakika mesafede yüksek bir mahalde mülk arsa üzerine kâğır olarak temellerinin yapılmış olduğu belirtilir². İki katlı olarak yapılması planlanan binanın alt katta mutfak ile bir kömürlük ,sahncı(?) ve üst katta bir tarafı erkek ve diğer tarafı iki daire olarak muallimlere verilecek iki oda şeklinde planlandığını görürüz³. Yapılması planlanan binanın ölçüleri boy(tul) 17 metro 80 cm ve 10 metro 30 cm ve taban arazisi (arz) 7,5 metro 10 cm olarak tasarlanmıştır. Bu iş için 400 lira harcamanın yapılacağı ,bu ücretin karyenin ahalisinden Endorya Nikola 'ca hayır olarak hibe edilmiş olduğu , paranın faizinin de bu işe harcanmasının düşünüldüğü belirtilir. Karyenin ahalisinin tamamen Rum olduğu 210 haneden toplamda 260 nüfus bulunduğu belirtilmiştir. Binanın belirlenen ölçüleri aşmaması ve binanın inşasında bir mahzur olmadığı belirtilir. Mektebin bitmesinin ardından açılışının Maarifi-i Umumiye Nizamnamesinin 129 .maddesi hükümlerine dayanarak Dersaadet ve Tevabi Rum Patrikhanesi hakkında mukarrerat-ı ahire ahkâmına uygun davranılması ve şahıslardan paranın alınmaması istenir. İşin divan-ı hümayun kalemine gönderilmesi ,Adliye ve Mezahip ve Maarif Nezaretiyle Defter-i Hakani Nezaretine ise malumat verilmesi belirtilir (BOA İ..AZN. / 64 - 20 -5).

Mezahip Nezaretine yazılan 25 Ekim 1905 (25 Şaban 1323) tarihli evrakta mektebin ana binasını aksamlarının kırılması nedeniyle ,yeniden düzenlemelerin yapılabileceği; yapılması istenen işin çizim ve planlarının da evraklara eklendiği belirtilir. Yapılan masrafların ücretlerinin çeşitli muteber şahıslardan alındığı belirtilmiş, eğitime katkı sağlamak isteyen yardımsever Seniger ve Seba adlı şahıslardan paranın temin edileceği de vurgulanmıştır(BOA ŞD. 2365-7)⁴.Sadrazamca 24 Aralık 1905 (26 şevval 1323) tarihli yazılan evrakta Adliye ve Mezahip Nezareti Şura-yı Devlet 'e iletilen tezkerede Sakız adasında bulunan Liti Karyesi'nde Rum kız ve erkek çocukları için bir mektep yapımına izin verilmesi ; inşaatın takibi ve bitiminde usulüne uygun ruhsat verilmesinin uygun bulunduğu bildirilmiştir (BOA MF.MKT.917 -19).

2 Kâğır yapı ya da kâğır yapı, çoğunlukla harçla birbirine bağlanmış ve birbirine bağlanmış olan bireysel birimlerden gelen yapıdır. Genel olarak tuğla, mermer, granit, traverten, kalker, dökme taş, beton blok, cam blok ve kerpiç gibi malzemeler kullanılmaktadır.

3 Sahn: Orta ara anlamına gelmektedir.

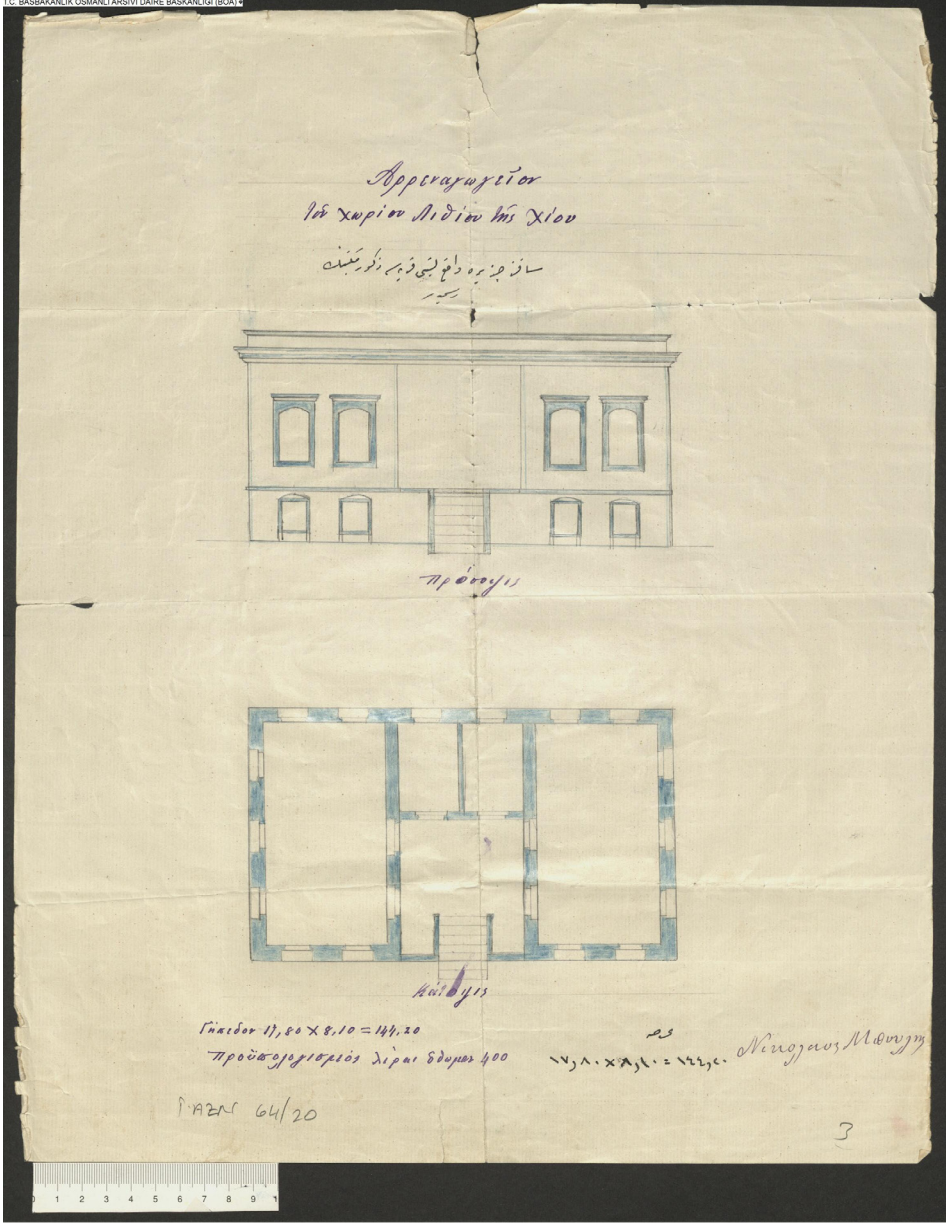
4 1880 yılına kadar Müslüman olmayan azınlıkların adaletle ilgili işlemleri de Hâriciye Nezâreti tarafından yürütülmeğe bu tarihten sonra onlar da Adliye Nezâreti'ne bağlandı. Bundan sonra Adalet Nezâreti'nin resmî adı; Adliye ve Mezâhib Nezâreti olarak değiştirildi.

İ.AZN.00064.00020.002

Bir yıl geçmiş olmasına rağmen mektep için yapılan yazışmaların devam ettiğini görüyoruz. 11 Şubat 1906 (16 Zilhicce 1323) ve 24 Mart 1906(29 Zilhicce 1323) tarihli evraklarda Rum mektebi inşası için Adliye ve Mezahip ve Maarif Nezaretince yazılan tezkere gereğince Maarif Nezaretinin işlemleri yapması istenmiştir. (BOA BEO, 2767-207473). Yardımsever Rumlarca sağlanan maddi yardımlarla mektebin inşa edildiğini ,devletin okulun açılışına izin veren emr-i aliyi 11 Şubat 1906(16 Zilhicce 1323)tarihinde yolladığı görülmektedir(BOA İ..AZN. / 64 – 20-6).

Plan 4 Liti Karyesi Mektebinin Yükseltlen Duvar ve Temellerinin Planı (BOA,İ. AZN,64-20-2)

Plan 5: Liti Karyesinde inşası istenen Erkek ve Kız Rum Mektebi Planı(BOA, İAZN,64,20-3).

Marmara Karyesi

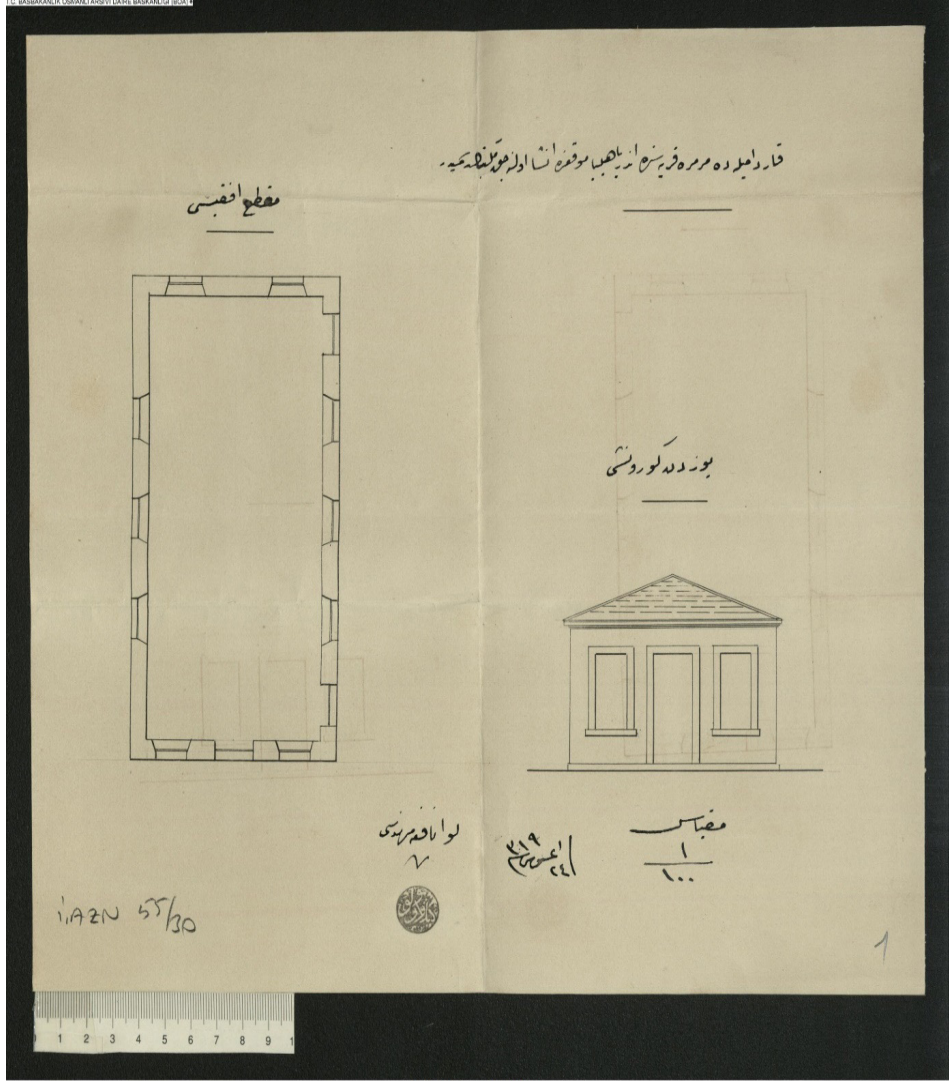
Sakız Adasının Kardamile nahiyesinin merkezi olan Marmara karyesinde 14 Ocak 1904 (25 Şevval 1321) tarihli evrakta Rum çocukları için mektep inşasına ruhsat verilmesi istenmiştir. (BOA ŞD. / 2364 - 2). Mahallince verilen istida üzerine yapılan tahkikatta Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne gönderilen mezahip dairesine havale edilen tahriratın mektep için tahsis edilen mülk mahallinin ölçüleri de verilmiştir. İnşaat için gerekli olan ölçüler genişlik(vüsat) 14,5 metro uzunluğunda 4 metro genişliğinde kagir olarak planlanmıştır. Bu iş için 10.000 kuruşun toplanması istenirken , mütevellinin elindeki toplam paranın kullanılacağı belirtilir. Bu mektebin civarında 500-600 hanede Rum nüfusun bulunduğu mektebin inşası için herhangi bir mahzur olmadığı bildirilir. Mektebin çatı dahil edilmeden 4,5 metro yükseklikte(irtifa) bulunacağı yapılan incelemelerle anlaşılmış olduğundan gereğinin yapılması istenmiştir.

Marmara Karyesinde açılması planlanan mekteb için 31 Mart 1904 (16 Rabiulevvel 1322) tarihli Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti ve Maarif Müdüriyetine yazılan Divan-ı Hümayun kalemine gönderilen evrakların mekatib-i gayr-i maliye ve dahiliye kısmına iletildiği belirtilmiştir. Patrikhaneye kayıtların teslim olduğu resmi ruhsatın Maarif müdüriyetine gönderildiği bildirilmiştir(BOA MF.MKT.783 – 62-2).

1 Mayıs 1904 (15 Safer 1322) tarihli evrakta Rum çocukları için inşası düşünülen mektep için ruhsat verilmesi amacıyla inceleme yapılması istenmiştir. Bu amaçla Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne yazılan tahriratla, Adliye ve Mezahip Nezaretinden düzenlenen tezkere divan-ı hümayun ile Şura-yı Devlet'e havale edilerek Mülkiye Dairesinde okunmuştur. Binanın ölçüleri de belirtilmiştir. Boyu 29,5 ve tabanı 21 metro genişliğinde bulunan ,mülk arsasının üzerine vaktiyle inşasına başlanmış ve temel yapısının (nisfine karib) yapılmış olduğu halde daha sonra inşaatın terk edildiği vurgulanır. Yine kargir olarak dört duvarla pencerelerden ibaret olarak 4 metre uzunluğunda yapılması planlanan mektebe, bir kat daha ilave edilmesi istenir.Mektebin inşasına bir mahzurun olmadığı ,bu binanın masrafının 10.000 kuruşa mal olacağı tutarın kilise mütevellileri idaresinde bulunan nakitten alınacağı belirtilir. Arsanın civarında 500-600 hane Hristiyan nüfus bulunduğu, binanın yapılmasına hiçbir engel olmadığı yapılan incelemelerden anlaşılmıştır. Belirlenen ölçülerin dışına çıkılmaması inşaatın bitirildiği takdirde açılışının “Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129 madde ve Dersaadet ve tevabi Rum patrikliği mukarrerat-ı ahire ahkâmına uyularak kuyud-u lazime yoluyla ve mukarrerât gönderilmesiyle “ yapılacağı belirtilir. Mektebin ruhsatının Divan-ı Hümayun kalemine havalesi istenir. Adliye ve Mezahip ve Şura-yı Devletin mülkiye dairesine mazbata yollanmış ; Dahiliye ve Maarif Nezaretine de durum ile alakalı olarak malumat verilmesi istenmiştir (BOA İ..AZN.55 – 30-3).

Rum mektebine ruhsat verilmesi 18 Mayıs 1904 (3 Rabiulevvel 1322) tarihli evrakta tekrarlanır (BOA BEO / 2335 - 175091).On gün sonra gönderilen evrakta ise Sakız'da Marmara karyesinde yapılmak istenen mektebin masraflarının elde bulunan mevcut paradan karşılanması , inşasının belirtilen ölçülere uyulması şartıyla izin verildiği belirtilir. Yine halktan zorla para toplanmaması , kimseye zulüm yapılmaması da vurgulanır. Sadrazamca Adliye ve Mezahip Nezareti'ne gönderilen Şura-yı Devlet Mülkiye dairesine yollanan kararın yine Maarif Nezareti Adliye ve Mezahip Nezaretine bildirilmesi istenmiştir(BOA,DH.MKT, 855-30).Mayıs ayının

sonunda Sakız Adası Kardamila Nahiyesi Marmara Köyü'nde Rum çocukları için inşa olunacak mektep için yapılması gerekli resmi işlemlerin bitirilmesi yinelenir(BOA MF.MKT.783 – 62-2).Bu okulun inşası için yapılan isteğin ardından altı ay kadar süre geçmesinin ardından devlet işlemleri tamamlanmıştır.

Plan 6: 5 Eylül 1903 (23 Ağustos 1319) tarihinde Kardamile nahiyesinin merkezi Marmara karyesindeki Liva Nafia mühendisinin yaptığı Mektep Planı (BOA,IAZN,55,30).

Sinaliti Karyesi

Sakız Adasındaki diğer bir okul da yine ibtidai mektep olarak düşünülmüştür. 24 Temmuz 1905 (21 Cemazievvel 1323)tarihli evrakta Sakız'da Kamboz mevkiinde Sinaliti Karyesinde Rum cemaatinin kız ve erkek çocuklar için var olan mektebin harap olması nedeniyle bir mektep inşası istediklerini görürüz. Rum patrikliğinden verilen istida nedeniyle incelemeler yapılmıştır. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne verilen tahrirat Adliye ve Mezahip Nezaretine verilen tezkereyle Divan-ı hümayuna gönderilir. Bu iş için izin çıkmamış ,Sakız Sancağı idare meclisine giden evrakta mekteplerin eskiden de mevcut ve harap olduğu belirtilmiş neden olarak arazilerin orantısızlığı gösterilmiştir. Arazinin hudutları doğuda Yani İstirake tarlası ve batı ve kuzeyde yol ile Yani İstaki hanesi ile tarlaya ve güneyde Evankiz tarlası ile harap ev ve Ebru İskilici tarlası 'dır. Okul yapılması planlanan yerin sınırlarında harap hane mahalli , 8 kulaç yani bir cerib(dönüm) 92 metro bağçe ile 16 kulaç yani 2 dönüm(4 evlek) 65 metro 88 cm genişliğinde tarla vardır⁵. (Fayda ,1993 :402 -Emecen , 1994:521).

Okulun arsası içine 25 metro 60 cm uzunluk ve 15 metro 90 cm taban genişliği ve 7 metro 50 cm yüksekliğinde erkeklere ait kargir bir mektep ile yine çok yakın mesafede kızlara ait kargir diğer bir mektep de yapılacaktır. (BOA, ŞD. / 2367 – 15-3). Maarif ve Adliye ve Mezahip ve Dahiliye Nezareti ekte verilen para için adliye dahiliye ve Maarif Nezaretinden alınan tebligat gereğince Maarif Nezaretine gereğini yapmasını istemiştir.(BOA,BEO, 2335-175091). Adliye ve Mezahip Nezareti tarafından Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne gönderilen evrakta Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129 .maddesi hükümlerine dayanarak ibtidâi mektep (kütta) programlarının tetkikiyle ruhsatname verilmesi için mektebin inşasının padişahça onaylandığı,durumun Maarif Nezareti'ne bildirilmiş olduğu belirtilir. Dahiliye nezaretinin tezkeresi divan-ı hümayuna yollanmıştır(BOA, BEO, 35,2606).

Mekteplerin yapılmasında mahzur olmadığı 20 Mayıs 1907 (7 Rebiülahir 1325) tarihli evrakta mektebin inşa olunacağı arsalar hakkında verilen açıklamalar birbirleriyle alakalı olduğundan; Sakız Adası arazisinin Kamboz mevkiinin zirai arazisi sabit-i defter hakani kaydı olduğundan Defter-i Hakani nezaretinden bilgi istenmiş ;gereğinin ona göre yapılacağı belirtilmiştir. Adliye ve Mezahip Nezaretine yazılan evrakta ise mekteplerin öğrenci mevcudunu karşılamadığı kilise sandığında bulunduğu, (BOA ,ŞD. / 2367 – 15-12) belirtilmiştir.Sadrzam tarafından 20 Ocak 1909 (27 zilhicce 1326) tarihli Adliye ve Mezahip Nezaretine ve Şura-yı devlet tezkeresiyle maarif ve Nafia dairesinde gönderilen mazbatada evraklar hazırlanır. İnşanın bir mahzurunun olmadığı ve arazinin de harici araziden olduğu tespit edilmiş; durum divan-ı hümayun kalemine havale edilerek Adliye ve Mezahip Maarif ve Defteri Hakani Nezaretlerine malumat verilmesi istenmiştir. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne yazılmış olan durum Babalîce gerekli dairelere bildirilmiştir.

5 Cerib dönüm olarak verilmiştir. dönüm, geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile $40 \times 40 = 1600$ adımıkarelik bir yüzölçümünü ifade eder ve buna "örfi dönüm" adı verilir. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için bu ölçü birimi tam bir kesinlik sağlamıyordu. Bu sebeple her adım için bir mimar arşını (yaklaşık 75,78 cm.) esas alan bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmış ve buna "şer'i dönüm" adı verilmiştir. Buna göre bir dönüm 1600 mimar arşını kare, yani 916,8 m2 veya 919,302 metre karelik bir araziyi gösterirdi. Dönümün dörtte birine ise evlek denirdi.

Sadrızam Kamil Paşa tarafından 20 Ocak 1909 (27 Zilhicce 1326) tarihli ve iki gün sonra gelen diğer bir evrakta ise Adliye Nezaretine okul için ruhsat verilmesi tekrarlanır. (BOA DH.MKT.2751 – 56 ve BOA İ..AZN. / 82 - 36). İnşa izni Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti tarafından kabul edilmiştir(BOA DH.MKT.2751 – 56-2).

Tablo 2 Kamboz Karyesi Rum mektebinin 30 Eylül 1907 tarihli Sakız Nafia Mühendisinin belirttiği Okul Ölçüleri (BOA, İ..AZN. / 82 – 36-5) .

Özellik	Metre(o)
Boy (Tul)	25,20
Taban(Arz)	15,90
Yükseklik(İrtifa)	7,50
Mektebin Saha-yı Sathiyesi	407
Dış(Hariç) Kapı	3
İç (Dahi)l Kapı	16
Pencere	48

Tabloda verilen ölçülere göre mektep inşası düşünülmüş bu ölçüler bildirilmiştir Mektebin 1000 altın lirasının Kambaz'da oturan Yorgi Dimitraki Miltiyadi ve Müteyari Kaludokoroz Efendiler tarafından yardım olarak(iane) verileceği belirtilir. Kambaz'da 840 hanede Rum cemaatine mensup 3400 kişinin yaşadığı bildirilmektedir. Mektebin bitmesinin ardından Maarifi-i Umumiye Nizamnamesinin 129 .maddesi hükümlerine dayanarak “Dersaadet ve Tevabi Rum Patrikhanesi hakkında mukarerrat-ı ahire ahkâmına uygun davranılması kuyud-u lazime ruhsatıyla ve şahıslardan paranın alınmaması” istenir. İşin divan-ı hümayun kalemine gönderilmesi Adliye ve Mezahip ve Maarif Defteri Hakani Nezaretine ise malumat verilmesi istenmiştir(-BOA, İ..AZN,82-36). Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti maarif müdüriyeti izin vermiş ,durum Dahiliye nezaretine de bildirilmiştir(BOA MF.MKT.1107 -60-2) .

Adliye ve Mezahip ve Maarif Defteri Hakani ve Dahiliye Nezaretine 5 Şubat 1909 (14 Muharrem 1327)tarihli evrakta malumat verilmesiyle Dahiliye nezaretinin de gereğini yapmasına izin verilir(BOA, BEO, 3497,262212).Adliye ve Mezahib Nezareti 16 Mart 1912 (27 Rebiülevvel 1330) tarihli evrakı Sakız Adasının Kamboz Karyesinde erkek ve kızlar için harap Rum mekteplerinin yeniden inşası planlanan okulun evraklarını divan-ı hümayun dairesi müdürlüğünden göndermiştir(BOA BEO, 4016 - 301158). Maarif ve Nafia Dairesince düzenlenen iki gün sonra gelen diğer evrakta mektep inşasında bir sıkıntı olmadığı, Sakız adasının mektep yapılması düşünülen alanının haracıyeden bulunduğu belirtilir⁶ (Cini,1991:342-346).Adliye ve Mezahip ve Maarif Nezaretine, Defteri Hakani nezaretine malumat verilmesi istenir(BOA MF. MKT.1107 -60).

Mektebin açılması dört yıl kadar sürmüş ,devlet okulların inşasına izin vermiştir. Mektep kız ve erkek çocukları için Rum hayırseverlerce yapılmıştır.

6 Müslüman olmamakla beraber İslâm devletiyle barış yapmak isteyen ve İslâm devletinin tebaası olmayı kabul eden insanlara ait arazinin mülkiyet durumu, Müslümanlarla yaptıkları sulh akdinin hükümlerine tâbidir. Bu konuda Hanefi hukukçularla diğer İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefiler'e göre bu arazi gayri müslim ahaliye mülkleri olarak bırakılmakta ve İslâm devleti bu çeşit araziden sadece haraç alabilmektedir. Bu arazi arâzi-i harâciyyenin bir çeşididir.

Pirki Karyesi

Okul yapılması için çeşitli kaynaklardan para temin edildiğini görüyoruz. Şura-yı Devlete yazılan 24 Haziran 1901(7 Rebiülevvel 1319) tarihli evrakta Sakız Adasındaki Pirki karyesinde bulunan asar-ı atikadan büyük bir binanın, karyenin heyet-i ihtiyariyesiyle, kilise mütevellileri tarafından bazı şahıslara satıldığı bunun da gerekli olduğu zira binaların etraftaki hanelere de zarar vereceği metruk olmasından dolayı bu şekilde muhafaza edilemeyeceği ,bu şekilde satıştan elde edilen paradan mektep inşa edildiği belirtilir. 22.000 kusur kuruşun mektep inşasına kullanıldığı, mahallin bir şahıs tarafından satın alındığı ve yeni binalar yapıldığının haber alındığı belirtilir. (BOA, ŞD ,2714 – 1).

Nafia mühendisleri, bu binanın doğrudan doğruya” asar-ı atika” olması sebebiyle devlete ait olduğu, şahıslar tarafından üzerine bina yapılmasının izin alınmak suretiyle gerçekleşeceğini belirtir. Bu binanın yirmi iki yıl önce yapılmış olması dolayısıyla Nizamname-yi Hafirin ilan edilmesinden evvel olduğu ,yine o tarihlerde yürürlükte bulunan asar-ı atika hükümlerinin harabeler hakkında kanunlarının geçerli olduğu, bu durumun sadece Sakız Adasında değil devlet içinde bulunan tüm eski eserler için geçerli bulunduğunu belirtilir. Bu işe yardımcı olması karar vermesi için Müze-yi Hümayun Müdüriyetine bildirim yapılmıştır. (BOA, ŞD ,2714 – 1-3).Defter-i Hakani nazırı 22 Nisan 1902 (13 Muharrem 1320) tarihli evrakta Sakız adasında bulunan yirmi iki sene önce karyenin heyet-i ihtiyariyesiyle kilise mütevellileri tarafından satılan bu yerin ücretinin geri alınmasına ,ücreti vermekte tereddüt ederlerse binanın müzayede yapılarak satılmasına karar vermiştir. Bina bedelinin binayı alan şahıslara verilmesinin ardından kalan para olursa devlete iadesi istenir. (BOA ŞD. 2718 - 21).

Sakız'ın Pirgi Karyesinde Aya Yani Mevki'nde yeni bir mektep inşasına ruhsat verilmesi için Rum patrikhanesinden verilen 20 Ocak 1912 (30 Muharrem 1330)tarihli istida üzerine sevk eden mazbata defter-i hakani nezaretinden alınan tezkereyle gönderilmiştir. Adı geçen mektebin arazi-yi haraciyyeden bulunan arsasının mektep yapılacak olan yerin haraca bağlanmasının lazım geleceği belirtilir. Bu sebeple ruhsat alınması için gerekli olan “emr-i alinin” durumunun Babıaliye bildirilmesi istenmiştir. (BOA ŞD. / 2369 - 28).3 Mart 1912 (14 Rebiülevvel 1330) tarihli evrakta Rum mektebi inşası için Rum patrikliğinden yapılan istida üzerine işin incelenmesi ve yazışmaları için gerekli olan evrakların Adliye ve Mezahip Nezaretinden tezkereyle Divan-ı Hümayun müzekkiresiyle birlikte Şura-yı Devlete havale edildiği bildirilir. Evraklar Maliye ve Nafia ve Maarif dairesinde okunur.

İnşası istenen mektebin arazisinin Katiti Mutakas namında haraci araziye kayıtlı olan bir tarla üzerine 25 metro 80 cm uzunluk ve 18 metro 40 cm arsa ve 7 metro 8cm yüksekliğinde inşa edileceği ,binanın 14 kapı ve 22 pencereyi içerdiği belirtilir. Binanın kagir olarak yapılacağı ,inşa masrafının ise 85.708,5 kuruş tutacağı ve bunun toplu olarak kilise sandığından karşılanacağı, karyede 530 hane bulunduğu erkek ve kadın toplamda 2080 Rum nüfus olduğu inşaat için herhangi bir engel olmadığı vurgulanır. Kasaba arazisinin haraciyyeden olmasıyla inşa edilecek binanın arsasının usül gereğince yeni hanenin bedeli olarak haraca bağlanacağı bildirilir. Mektebin bitmesinin ardından açılışının Maarifi-i Umumiye Nizamnamesinin 129 .maddesi hükümlerine dayanarak Dersaadet ve Tevabi Rum Patrikhanesi hakkında mukarrerat-ı

ahire ahkâmına uygun davranılması ve şahıslardan para alınmaması istenir. İşin Divan-ı Hümayun kalemine gönderilmesi Adliye ve Mezahip ve Maarif ,Defter-i Hakani nezaretine ise malumat verilmesi istenmiştir. (BOA İ..MF.. / 19 – 14).

Mektebe 25 Mart 1912 (6 Rabiulahir 1330) tarihinde ruhsat verilir. (BOA BEO 4020 – 301436).Şura-yı Devlet tarafından düzenlenen lahiyada Adliye, Defter-i Hakani, Dahiliye, Maarif Nezaretine tebligat yapılmıştır. Beş gün sonraki evrakta Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti Sakızda karyenin ahalisinden Şura-yı Devlet kararıyla düzenlenen evraklarının haraci araziye kayıtlı belirtilen tarlaya mektep inşasına ruhsat verildiği ve okulun padişahça ruhsat aldığı belirtilmiştir. Maarif Nezareti emriyle Defter-i Hakani Nezaretine tebligat yapılmıştır. (BOA, DH.İD.. 30 - 70).

Karyede inşa edilecek olan Rum mektebin inşaat parasının asar-ı atika arazisinin satılarak yapılmasına devlet izin vermemiştir.Yine aynı karyede kız ve erkekler için bir mektep yapılması ve bunun kilise sandığından karşılanmasının sağlanmasına padişah tarafından izin verildiğini görüyoruz.

Vaknona Karyesi

Vaknona Karyesi 'nde yeni bir mektep inşa edilmesi yerine bir evin içerisindeki binaya bağlı bir hane , mektep olarak kullanılmak istenmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine yazılan 29 Eylül 1911 (5 Şevval 1329) tarihli evrakta Sakız'ın Vaknona karyesinde bir hanenin mektep yapılmak istendiğini , inşası için Rum patrikliğinden gelen istida üzerine vilayette yapılan incelemeler sonucunda Adliye ve Mezahip Nezaretine yazılan tezkerenin Divan-ı Hümayun ve Şura-yı Devlete havale edildiği belirtilir. Şura-yı Devlet'in Maliye ve Nafia ,Maarif Dairesine, Divan-ı Hümayun tezkeresiyle bütün evrakları gönderilmiştir. Mektep yapılacak hanenin ana binanın eklentisi(müştemilat) olduğu, binanın bu haliyle mektep olarak kullanılmasının mümkün olup olmadığının bildirilerek gereğinin yapılması istenmiştir. (BOA ŞD. / 2369 – 13).

Arşivde karyede bu mektebin yapılması veya ek müştemilat olan hanenin mektep olarak kullanılmasına izin verilmesi ile alakalı devletin yolladığı herhangi bir evrak bulamadık.

Karis Karyesi

Rum cemaatine ait olarak Karis Karyesinde Daravani “nam-ı diğer Patera” mevkiinde yeniden inşasına ruhsat istenilen okul için 27 Eylül 1910 (22 Ramazan 1328) tarihli evraklarla birlikte planının gönderildiği belirtilir. İnşası planlanan alanın ölçülerinin 15 metro uzunluğunda ve 12 metre eninde ve 5,5 metro yüksekliğinde bulunduğu ; kargir olarak inşa edilecek binanın arsasının 560 zira olacağı ,mektebin civarında hayrat ve cami mescit bulunmadığı belirtilmiştir. Mektebin inşasında mahzur olmadığı ayrıca vurgulanmıştır. Okulun evraklarının Sakız Sancağı meclis idaresine yollanarak Şura-yı Devlet 'e gönderildiği belirtilir⁷. (BOA, DH.İD 30 – 17 – Erkal , 1991:411-413).

⁷ 1 zirâ ortalama 0,57417 m²dir.

Rum cemaatine ait olarak Karis Karyesinde yeniden inşasına ruhsat istenilen mektep hakkında 15 Ekim 1912 (4 Zilkade 1330) tarihli evrakta Adliye ve Mezahip Nezaretinden öncelikle vilayetten gönderilen tahrirat üzerine idare dairesinde yapılan yazışmaların neticesine bakılacağı belirtilir. Mektep inşasının 200 adet Osmanlı lirasına mal olacağı ,mektebe ait evrak ve planın gönderildiği, ücretin kilise sandığından karşılanacağı belirtilir. Okulun yapılacağı arsanın 560 ziradan oluştuğu karyedeki 237 hanede 533 erkek ,482 kadın bulunduğu ve inşaya mahzur olmadığı anlaşılmıştır. Bu işin çeşitli evraklarının düzenlenerek gönderildiği, Sakız Sancağı meclis idaresinden alınan evrağın Şura-yı Devlet'e iletildiği belirtilmiştir. Ekim ayının sonunda Adliye ve Mezahib nezaretine yazılan evrakta Rum cemaati mektebinin yeniden inşasına izin verilmesi için Sakız Sancağı meclis idaresinden mazbata yollanmış ,Dahiliye nezaretine gönderilen evrakla gereğinin yapılması istenmiştir(BOA BEO ,4105 - 307864).Yazışmalar yarım kalmış ,arşivde bu okulun açılmasına padişahın izin verdiği ile alakalı herhangi bir evrak bulamadık.

Derundado Karyesi

Derundado Karyesi'nde yıkılmakta olan iki mektebin yeniden inşası için izin istendiğini görüyoruz. Şura-yı Devletçe yapılan tetkikatın ardından 16 Ekim 1911 (22 Şevval 1329) tarihli tezkere gönderilir. (BOA ŞD,2369-17-3).

Sakız adasında Derondado karyesi Niyanya Vartibir mahallesi, Penayene ve Erpezyani 'de bulunan Rum cemaatinden erkek ve kız çocukları için harap okulların yeniden inşasına müsaade verilmesi Rum patrikliğinden 9 Kasım 1911 (17 Zilkade 1329) tarihli istidayla yollanır. Mahallince yapılan tahkikatın evrakı Adliye ve Mezahip nezaretine 9 Eylül 1911 (23 Ağustos 1327) tarihli tezkereyle gönderilir. Divan-ı hümayun müzekkiresiyle Şura-yı Devlete havale edilen durum buraya bağlı olan Maarif ve Maliye ve Nafia idaresinde okunmuştur.

Mektebin yapılacağı yer yüksekte bir alanda ,arazi-yi haraciyededir. Mektebin arsası 20 metro uzunluğu ve 13 metro 80 cm taban arazisi ve 8,5 metro yüksekliğindedir. Mektebin kagir olarak inşa edilmesi için izin istenmiştir.Bu iş için 58.000 kuruşun kilise sandığından alınması kararlaştırılır. Karyenin 1040 haneden oluştuğu 4103 erkek ve kadın nüfusunun olduğu halkın tamamen Rumlardan oluştuğu belirtilir. İnşanın yapılmasına mahzur olmadığı Divan-ı hümayuna ait evrakın gönderildiği arsanın arazi-yi memlükeden kaydının olduğu mektebin arsanın kiraya (icar) veya mukataa-yı zemin tahsisine verilmeyeceği belirtilir. Mektep inşaatının belirlenen ölçülerin dışına çıkılmadan yapılması ,mektebin açılışının "Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. madde ve Dersaadet ve tevabi Rum patrikliği ahkamina uyularak kuyud-u lazime ve mukarratının gönderilmesiyle " için Divan-ı Hümayun Kalemine havale edilmesi ,Adliye ve Mezahip Maarif Nezaretine de durumla alakalı olarak malmumat verilmesi istenir⁸. (BOA, İ..MF.. / 18 -47-3)

Sakız'a tabi Varondaro karyesinde mektep için izin verildiği hakkında evrak yollanmıştır. 9 Kasım 1911 (22 Şevval 1329) tarihli evrakla "emri ali ve ruhsat" gönderilmiştir. (BOA ŞD.2369 – 17-3).Cin, 1991 ,342-346).

⁸ Arâzi-i Memlûke, Bunlarda mülkiyet hükümleri geçerlidir. Mâlikleri bu çeşit arazi üzerinde her türlü tasarrufla bulunabilir ve sahih olarak vakıf da yapabilirler.

Maarif, Adliye ve Mezahib Nezaretine yazılan 20 Aralık 1911 (28 Zilhicce 1329) tarihli evrakta okulların harap olması nedeniyle Rum erkek ve kız çocukları için kağıt bir mektep inşasına ruhsat verilmesi tekrarlanır. Düzenlenmiş olan kararname-lerin tasdik olunan “emr-i ali” nin verilmesiyle Adliye ve Mezahib Nezaretine tebligat yapılması nezaretçe gerekenin yürütülmesi istenmiştir(BOA BEO 3965 - 297340).

Ölçüleri ve fiziki şartları verilen Rum okullarının açılmak amacıyla metropolitler aracılığıyla yaptıkları başvurular biri hariç kabul edilmiştir. Rum okullarının açılması için devlet tarafından ruhsat ,padişahça onaylanan “emr-i ali “ verilmiş, evraklar Maarif Nezareti onaylamıştır.Okulların inşasına hayırsever Rumların arsaları ,paraları kullanılmış ,kilise sandığından okulların masraflarının büyük bir kısmı temin edilmiştir. Karis Karyesi mektebinin evraklarının işlemleri tamamlanmadığından ,okulun açılma durumu hakkında belirsizlik vardır. Vaknona Karyesinde olduğu gibi bazı hanelerinin okula dönüştürülmesine veya Pirki Karyesi'nde olduğu gibi asar-ı atika arazilerinin satılıp parasının okul yapımına kullanılmasına devlet izin vermemiştir.

B-Musevi Okulları

Frenk Mahallesi içinde Yahudilerin çocukları için vakfa ait olan arsa üzerine mektep yapılması amacıyla iki yıl devam eden süreçte gerekli izinlerin verildiğini görürüz.

4 Mart 1892 (4 Şaban 1309) tarihli evrakta Sakız'da Frenk Mahallesi'nde Kaptan Esbak Gazi Piyale Paşa Vakfına ait (müştemilat) olup Mutasarrıfı İtalya Devleti tebasından Paniya Paskova'ya bir arsa verildiği belirtilir. Musevi milleti erkek ve kız çocukları için Kaptan Gazi Piyale Paşa Vakfı arsası üzerine inşası istenilen bir ibtidai mektebine gerekli ruhsatın verilmesi istenmiş, Yahudi çocuklarının eğitimden mahrum kaldıkları belirtilmiştir. Özellikle Avrupa bankerlerinden Mösyö Rali çocuklar için okul yapmak istediğinden, 220 İngiliz lirası göndermiştir. Mektebin tamamlanması için kalan paranın ise oradaki Sakızlı varlıklı şahıslardan olan Mösyö Rucele tarafından temin edileceği taahhüt edilmiştir. Bu işin gerçekleşmesi için izin verilmesi ve 480 zira olan arsaya yapılacak olan okulun alt katının erkeklere, üst katının ise kızlara verilmesi düşünülür. Mektebin uzunluğu ve tabanı 16 şar ve yüksekliği 10'ar zira ,resimde belirtildiği gibi içte ve dışta 11 kapı ve 10 pencereden oluşmaktadır(Plan 7). Mahallede bulunan Musevilerin 59 hane ve 179 nüfus oldukları belirtilmiş, istenilen yerin İslam mahallesindeki camilere ,çeşitli mabed ve hayrat ile meydandaki kaleye yakın olmadığı belirtilir. İnşaatta hiçbir mahzurunun bulunmadığı, arsanın icare-yi müeccele olduğu, inşaata ait bir defterin düzenlenmesinin gerekli olmadığı bildirilir(BOA, ŞD, 2602-1)⁹.

Umur-u Dahiliye Nazırı tarafından 12 Haziran 1892 (19 Zilkade 1309) tarihli gönderilen evrakta Sakız'da Musevi okulu için ruhsat verilmesi hakkında Sakız meclis-i idaresinden mazbata yollanmıştır. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gönderilen varidat kayıtları sunulmuş ilgili cevabın yazıldığı belirtilmiştir(BOA MF.MK”T. / 143 - 87). Üç gün sonraki gelen evrakta ise Museviler için Sakız'da açılmak istenilen mektep

⁹ Sözlükte “çifte kiralama veya iki kira bedeli” anlamına gelen icâreteyn vakıf hukukunda, vakıf olan bir akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit peşin kira bedeli (icâre-i muaccele) ve buna ilâve olarak her ay yahut yıl sonunda ödenecek veresiye kira bedeli (icâre-i müeccele) karşılığında kiraya verilmesi muamelesine denir. Ahmet 2000:389-391 .

ile ilgili müracaat evrakının Maarif Nezareti'ne gönderildiği belirtilir(BOA, DH.M-KT. / 1962 – 17). 16 Haziranda Sakız'da Musevilerin erkek ve kız çocuklarına ait bir mekteb-i ibtidai inşası için ruhsat talebi ile alakalı Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gönderilen tahrirat üzerine Maarif Nezareti Maarif Nizamnamesinin 129.uncu maddesi hükümlerine uygun olarak eğitimde kullanılacak kitaplarla ,mektepte uygulanacak olan eğitim programların tetkik olunarak resmi ruhsatın ona göre verilmesini ve bu konuda gerekli incelemelerin yapılması istenir. Mektebin inşasına irade verilmesi gerekli olduğundan işlemlerin yapılması vurgulanır (BOA DH.MKT ,1970 - 92).

Sakız'da Musevi milleti için kız ve erkek çocukları için bir mektep inşasına ruhsat verilmesi talebi 24 Temmuz 1892 (24 Zilhicce 1309) tarihli evrakla tekrarlanır (BOA BEO / 35 - 2606).

Tablo 3 : 21 Ocak 1892 tarihindeki evrakta Musevi mektebinin Bina Ölçüleri, Bina Özellikleri (BOA, İ..AZN. 5 -20-2).

Özellik	Açıklama
Hudud	Üç tarafı kargı tarlası ve Yol (Tarik-i amm)
Parmak ¹⁰	7
Zira	480
Arşın	280
Mahsus	Senevi 9 kuruş icara mahsus sahib-i evvel İtalya Tebaasından Patisyine Pakova
Verilmesi (Cihet-i İta	Frengistan Senedi değiştirilerek (hisse numarası: 5) 21 Kasım 1897 (9 Teşrinî sani sene 1303)
Masraf	Tebaa-yı Osmaniyeden Avram Zahtar
Kıymet	500
Bedel	9000
Toplam Hisse	273 kuruş
Harc	270
Varaka Baha	6
Katib	1

Tabloda okulun fiziki şartları ve masrafları kimlerin üstleneceği hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Sadrazamın yazdığı 23 Temmuz 1893 (9 Muharrem 1311) tarihli evrakta Sakız'da Kaptan Esbak Gazi Piyale Paşa Vakfından yaklaşık olarak 400 arşın arsa üzerine bir mektep yapılması istendiği mahallenin 59 haneden 179 nüfustan meydana gelmekte olup, mektebin 16 'şar uzunluk (tul) ve genişlikte (arz) ve 10 zira yükseklikte (irtifa) inşaat alanını kapsayacağı belirtilmiştir. Üç gün sonra gelen evrakta mektebin inşasına ruhsat verilmesi istenir. (BOA İ..AZN. / 5 – 20). Evkaf-ı hümayun nezaretiyle meydana gelen yazışmaların sonucundan anlaşıldığına göre Di-van-ı Hümayun kaleminden arsanın kıymetinden senevi 10 kuruşunun mukataaya

10 Parmak ,arşının yirmi dörtte biridir.Kallek ,2007: 172-173.

bağlanması yazılmıştır. Ruhsat için okulun programlarının tetkiki, Maarif Nezaretinden tebligat yapılması istenmiş, Şura-yı Devlet Maliye Dairesine mazbata yollanmıştır¹¹. (Genç,2020 : 129-132).

26 Temmuz 1893 (12 Muharrem 1311)tarihli evrakta mektep inşasına ruhsat isteği tekrarlanır. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti 'ne yollanan tezkere Adliye ve Mezahip Nezaretine takdim olan Şura-yı Devlet havale edilen Sakız İdareyi Meclis mazbatasının çeşitli evrakları ,şuraya bağlı dâhiliye dairesinde okunmuştur.59 hanede 179 hane bulunan yer için kurulacak mekteplerin Rodos'ta bulunan okulların programlarının tetkiki için Maarif Nezaretinden tebligat yapılmış Evkaf-ı Hümayun ve Adliye Nezaretine de malumat verilmiştir(BOA İ..AZN. 5 -20).

Başvuru yapılmasının ardından hemen hemen bir buçuk yıl geçtikten sonra 22 Ağustos 1893 (9 Safer 1311) tarihli evrakta mektep açılmasına izin verildiğini görürüz. Sakız'da Frenk mahallesinde Musevi erkek ve kız çocukları için bir mektep inşasına izin verilir. (BOA ,BEO / 262 - 19579). Maarif , Evkaf ,Adliye Nezaretinin Şura-yı Devlet' bağlı dahiliye dairesine gönderilen mazbatasının yollandığı , Evkaf-ı Hümayun ve Adliye Nezaretine ,Maarif Nezaretine bilgi verilmesi istenmiştir.

2-Yabancı Okullar : Katoliklerin Savaşı

Osmanlı Devleti içinde Katolik mezhebine ait misyonerlerin faaliyetlerinin özellikle okullaşmada mahir olduklarını bilmekteyiz. Katolik okullarının birçoğunun tesisinde Fransa çok aktif olarak rol oynamıştır(Vahapoğlu,1990:20-21). Dahiliye Nezaretine yazılan Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Abidin'in 4 Kasım 1900 (11 Recep 1318) tarihli evrakında Sakız Katolik Mektebi'nin Rodos Fransız Mektebi'nden üç frer göndererek burada kendisine bağlı bir idare oluşturmak istediğinden bu iş için ne yapılması gerektiği hakkında fikir istenmiştir. Mutasarrıfça gerekli telgrafın da çekildiği.Sakızda mektep açmak fikrinin de sadece düşüncede olduğu bu iş için ferman-ı ali başvurusunun Fransız Konsolosundan beklendiği belirtilmiştir (BOA, DH,ŞFR.293-49).

Okullara hem ruhsat verilmesi hem de öğretmen atanması için işlemlerin yapıldığını evraklardan izleyebiliyoruz. Maarif Müdürünün yazdığı 21 Kasım 1900 (28 Recep 1318) tarihli evrakta Rodos, Midilli ve Sakız'da bulunan Fransız mekteplerinin ruhsata bağlanmaları hususunda mahallerinden istenen malumatın alındığı belirtilir. Rodos'ta bulunan Frer De La Dostrine Cretien Mektebi'ne Osmanlıca muallimi seçilmesi için talepte bulunulduğundan gereğinin yapılacağı bildirilir. Sakızda Sur Saint Josef de la Parisyen Kilisesi Midilli'de ise Frer Saryet Mekteplerinin ruhsat almaları için evrak gönderilmiştir. Rodos'ta bulunan Frer De La Dostrine Cretien Mektebi'ndeki hocaların maaşlarının kendileri tarafından verilmesi sağlanarak Türkçe

11 Osmanlılar da başlangıçta daha ziyade bu anlamda "mukâtaaya vermek", "mukâtaaya almak/tutmak" veya sadece "mukâtaa" tabirleriyle devlete ait bir kısım vergilerin iltizama verilmesini kastetmişlerdir. Bu dönemde mukâtaa kavramı aynı zamanda "sözleşmede kararlaştırılmış olan meblağ" mânasını da içeriyordu. Mukâtaa, "devlete ait bir kısım vergi ve resimlerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesi" mânasından zamanla "iltizamın konusu olan vergi birimi" anlamına doğru kaymıştır. Osmanlı malî metinlerine göre XV. yüzyılın ortalarından başlayarak yüzyılın sonlarında tamamlanmış görünen bu değişme ile mukâtaa kelimesi, XIX. yüzyılın ortalarına kadar geçerli kalan esas terim olarak "hazineye ait bir kısım vergilerden oluşturulmuş birer malî birim" muhtevasını kazanmıştır.

muallimlerinin muamelelerinin yapılması istenmiştir. Sakız ve Midilli mutasarrıfından gerekli bilgilerin verilmesiyle ruhsat işlemlerinin yapılması sağlanacaktır(BOA, MF.MKT. 652 -42)..

CBS Valisinin Dahiliye nezaretine yazdığı 30 Eylül 1902 (17 Eylül 1318) tarihli telgrafta Sakız Mutasarrıflığından yapılan tebligata göre Sakız'daki Katolik mektebi muallimlik vazifesini Katolik rahiplerinden Don Antonio'nun yaptığı belirtilir. Rodos'tan frer getirtmeye teşebbüs eden Katolik Piskopos Monsenyör Nikolozî'nin Fransa Cumhuriyeti taraftarı (mahmil) olduğu ayrıca vurgulanır (BOA DH.ŞFR.295 - 144).

Nazır-ı Umur-u Dahiliye 5 Kasım 1902(23 Teşrin evvel 1318) tarihli yazdığı tezkerede Sakız'da yerli Katolikler tarafından tesis edilen Katolik Mektebi'ne Rodos'tan getirilen üç rahibin sadece muallimlik vazifesi görecekları belirtilerek , idari işlerin de eskisi gibi piskoposun mesuliyeti altında yürütüleceği bildirilir. Mektebin yine eskisi gibi işleyeceği durumun Cezayir-i Bahri Sefid Vilayetine tebliğ edildiği ile alakalı Katolik piskoposuna tebligat yapılmıştır(BOA, ŞD.,2724 -19). Dâhiliye Nezaretine yazılan bir gün sonraki evrakta Sakız'daki Katolik Mektebi'nin şimdiye kadar olduğu şekilde idaresi hakkında mahalli hükümetten piskoposa tebligat yapılması istenmiştir(BOA BEO, 1945 - 145869).24 Kasım 1902(22 Şaban 1320) tarihli evrakta ise Sakız Adasında adı geçen papaz tarafından frerlere arsa verilebileceği arsaya mektep inşa olunacağı Rodos Fransız mektebinin ifadesinden de anlaşılmalıdır, bu konuda kendi görüşünü belirten Sakız mutasarrıfı telgrafnamede durumu açıklamıştır. Sakızdaki mektep için Rodos'taki Katolik rahiplerden muallim istendiği , yeni mektebin ıslah edileceği belirtildiğinden ,orada yeni bir Katolik mektebinin inşasının beklenmeği şimdilik sadece okulun sadece düşüncede olduğu ,vakti gelince başvuru yapılacağı belirtilir. Rodos'tan Sakıza gönderilmesi istenen frerlere yapılacak olan muamelenin Cezayir-i Bahri Sefid Vilayetinden sorulduğunu görüyoruz. Bu sorular ise şunlardır:

Sakızdaki Katolik mektebinin kurucu ve müdürleri kimdir? Tebaa-yı devlet-i aliyeden midir? Şimdiye kadar frerlerin mektebin dersine katılması veya müdahale etmesi mümkün müdür? Frerlerin gelmesinin istediği Katolik papazının mektep ile olan ilgisi nedir ve kendisi hangi millettendir? Şeklinde belirtilen sorular hakkında tarafsız bir inceleme yapılması istenir. Vilayetten cevap olarak alınan telgrafnamede ise mektebin eskiden Katolik cemaati tarafından kurulduğu müdür-ü mahsus olmadığı, frerlerden bir kısmının daha evvel mektebe idarecilik yaptığı belirtilir. Bu kişilerde daha sonra mektebin idaresini cemaatin reisin ruhanisi Müfinle , Sakızlı Katolik Yakobis tarafından Sakız Katolik patrikliğine geçirdiği vurgulanır. Mektep muallimlerinin vazifesi Katolik rahiplerden Don Antonio tarafından toplandığı Rodos'tan frer getirilmesinden Katolik İbkos ile Mösinyor Nikolazî'nin sorumlu olduğu ,bunların Fransız taraftarı olduğu belirtilir. Mektebin yerli Katoliklerce oluşturulduğu ve idaresinin de şimdiye kadar onlar tarafından sağlanması dolayısıyla mektebin aynı şekliyle devam etmesi ,ıslahat yapılacak bahanesiyle okulun frerlerce ele geçirilmek istendiği ,bu durumun mahalli hükümet tarafından protesto edilerek şahıslara münasip bir tebligat yapılması ,tebligatın örneğinin de yollanması istenir(BOA BEO, 1945 - 145869-2).

Osmanlı tebaasından bu mekteplere ecnebi muallim tayini uygun olmadığından 3 Aralık 1902 (2 Ramazan 1320) tarihli evrakta, Sakız'daki Katolik Mektebi'nin ıslah edilmesi için Rodos Fransız Mektebi'nden rahip nakil ve istihdamı talebinin uygun bulunmadığı belirtilir. Eskiden olduğu gibi mektebin yine kendi idarecileri tarafından yönetimi istenir. Lüzum görüldüğü takdirde her türlü teminatla kolaylığın sağlanacağı piskopos tarafına 25 Kasım 1804 (13 Teşrinî sani 1218)tarihli telgrafnamede bilgi verileceği belirtilmiştir. Rahiplerin Fransa taraftarı(mahmil) bulunduğu anlaşılmasına rağmen bunların mektebe görev yapması uygun bulunmuştur. Maarif Nezaretinden belirtilen duruma göre vilayete de bildirim yapılması istenmiştir (BOA DH.MKT. / 623 - 74).

Maarif Nezaretine yazılan 26 Mart 1903 (26 Zilhicce 1320)tarihli evrakta Katolik piskopos tarafından her türlü teminat sağlanacağı ifade edilmiştir. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti 'ne Maarif Müdürlüğünden yazılan evrakla tebaa-yı şahane mekteplerine gerekli muallimlerin tayininin uygun olduğu belirtilmiştir. Sakız'daki Katolik mektebinin eğitim ıslahı maksadıyla Rodos Fransız mektebinden getirilen üç rahibin istihdamlarının tebligata aykırı bulunduğu bildirilir. (BOA BEO,2031 – 152264-2).

Sadrızamın Maarif Nezaretine gönderdiği 7 Mart 1903 (7 Zilhicce 1320) tarihli evrakta Rodos Fransız Mektebi'nden getirtilen üç rahibin yalnız muallimlik vazife ile mükellef oldukları, mektepte muallimlik etmelerine izin olduğu fakat; Sakız Katolik Mektebi'nde idarede bulunmalarının uygun görülmediği tekrarlanır. Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesinden verilen mazbata gönderilmiş nezarete gerekeni yapması istenmiştir(BOA MF.MKT. / 691 - 40).Bir gün sonra Maarif Nezaretine yazılan evrakta Sakız'daki Katolik Mektebi'nin eğitim için düzenlenmesi maksadıyla Rodos Fransız Mektebi'nden getirilmiş olan üç rahibin yalnız muallimlik göreviyle mükellef olduğu ve mektebin o zamana kadar olduğu gibi idare olunmak üzere mektepte muallimlik etmelerinde sakınca olmadığı belirtilmiştir. Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesine gönderilen mazbata iletilirken, nezarete de gerekli malumatın verilmesi yinelenir. (BOA, BEO, 2015 - 151119).

Frer De la Doktriyen Kratiyen okulunun nasıl kurulduğunun hikayesini başka bir evraktan öğreniyoruz. 20 Eylül 1906(1 Şaban 1324) tarihli evrakta Fransalı Mösyö Lui Parmanti tarafından Sakız'ın Frenk mahallesinde satın alınan yere Ekol Provençial namındaki Fransız Mektebi'nin nakil işlemleri hakkındaki görüşün bildirilmesi istenmiştir. (BOA BEO / 2913 - 218413). Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti valisinin 31 Ekim 1906 (13 Ramazan 1324)tarihli evrakta satın alınan ve alt katta Fransız mektebi olarak açılması düşünülen okulun durumunun Hariciye Nezaretinden sorulduğunu görüyoruz. Bu hanenin esasen mektep yapılmak istendiği , eğitim için uygun olup olmadığının incelenmesi istenmiştir. Sakız mutasarrıflığından durumun bildirilmesiyle, vilayetin valisinden alınan cevapta iki sene evvel parası da verilen binanın hane olarak mektep yapıldığı ve mektep yapılan hanenin yanında bulunan barakanın İtalya tebaasından Costaya'nın bir akrabasınınca satın alınıp bir müddet sonra yıkılmasıyla yerinin de mektebe ilave edildiği belirtilir ve durum hakkında tahkikat yapılması istenmiştir(BOA, BEO, 2913-218413-4).

Hanenin tahliye edilişiyle ilk katta iki Katolik papazının ikamet etmekte olduğu bildirilir. Fransa'ya ait olan hanenin müessesat cedvelinin bu kayıtla açıldığı divan-ı hümayun kaleminden istişare odasına bildirilmiştir. Merkezdeki cetvellere "Kilise Mektebi" adıyla kaydedildiği Fransızca adının ise L'ekol Provensiyel ise de mensup olduğu cemaatinde Frer Doktrin Cretien adıyla anıldığı da belirtilir. Mektebin bulunduğu mahallin tamamen harap olması nedeniyle yıkılacağı da bilindiğinden okulun başka bir haneye taşınması istenir. Mahallin mektep adına satın alınacağı eski mahallin mekteplikten çıkarılacağı yeni yerin mektep namına divan-ı hümayun kalemime kaydının yapılması ,mektepe yapılmak üzere satılacağı gösterilen arsanın hangi türde kayıtlı araziden olduğunun da belirtilmesi istenmiştir. Etrafında devlet binası ,hayrat ,İslami yapı olup olmadığı Hariciye Nezaretinden Şura-yı Devlete Mülkiye Dairesinde havale edilen 27 Mayıs 1906 (3 Rebiülahir 1324) tarihli evrakta sorulur.

Yeni açılması düşünülen mektebin Sakız dava vekilinin ve tebaayı devleti aliye-den Bucati Efendinin mutasarrıf olduğu hanede açılacağı 1885 eylül/ekim(eylül1301) ayında Fransa tebaasından Mösyö Parmalvi Pamini tarafından satın alındığı Frenk Mahallesindeki haneye nakil olduğu belirtilir. Bu tarihten itibaren hanede inşa ve değişiklik yapılmadığı bildirilir. Mektebin düzenlenmesi hakkında hanenin resmi alanını gösteren plana ait muamelenin Fransa Konsolosu memurluğundan divan-ı hümayun kalemine yazıldığı belirtilmiştir. Hane mektep namına satıldığı için ira-

deyi seniyye ile emlak vergisinden muaf tutulması kaydının yapılmasından sonra Hariciye Nezafetine bilgi verilmesi istenir. (BOA, BEO, 2913-218413-2).

1909 yılında mektebe yapılması planlanan sundurmayla mektebin kiralık bir hanede eğitim yaptığı belirtilmiştir. Sakızda cemaat çocukları için bir mektep binası olmadığı otuz yıldır hanelerde eğitim yapıldığı belirtilir. Mektebin eğitimine ayrılan üç rahip frer(müselle) gelince o tarihe kadar Kudüs Kalki Manastırı geliriyle bir kirahane olduğu mektebin Mösyö Lui Parmante tarafından satın alınarak kirala nan yere nakil olunduğu bildirilir. Fransa eğitim kurumu olan bu mektebin kayıtlara “Kilise Mektebi “ adıyla kayıtlı olduğu, yerin isminin ise “Frer De la Doktriyen Kratiyen“ olarak yazıldığı belirtilmiştir. Dahiliye Nezaretine de mektep bu şekilde kayıt edilmiştir. Fransız konsolosundan hane vergisinin alınmaması ,binada mualim bulunan Frer cemaatine mensup Mösyö Lui Parmanti'nin vergi verip vermeyeceği sorulur. Saint Kalki Manastırı gelirinden olan evvelce kirala nan mektep haline getirilen bu yerin tahliyeden sonra vergi vermesi kabul edilir. Divanı hümayun kaleminde yazılan derkenarda gösterildiği gibi Fransız müessaesatı Musaddıkası Defterlerinden bir numaralı defterde Sakızda biri frer (de la) defterinden Kratiyen diğeri Urdos Zozak Rola Porbiyon namıyla iki mektep olduğu ; Mösyö Parmanti adıyla kayıtlı olan şahsın kirala dığı hanenin vergiye tabi tutulmasının ise manasız olduğu belirtilir. Hane vergisi dahi gelir olduğundan alınmaması veya kirayla mektep yapılan haneye inşa edilmesi istenen basit sundurmanın inşasına mahallin belediyesince izin verildiği bildirilir(BOA DH.MKT.2779 – 101).

Sakızda Katoliklerin kurdukları okulun 1903 yılında Rodos'taki frerlerce ıslahat yapılacağı bahanesiyle ele geçirilmek istendiği ve yapılan şikayetlerle ve mahalden yapılan incelemelerle gelen rahiplerin sadece eğitimle meşgul olacaklarının bildirildiğini görüyoruz.1906 yılında L'Ecole Provensiyel adıyla açılan okulun daha sonra ad değiştirilerek ” Frer De la Doktriyen Kratiyen “adıyla ilk girdiği binadan taşınarak başka binada hizmet verdiği, frerlerin hakimiyetine girdiği görülür. 1909 yılında bu mektebin adının da değiştirilerek mektebin Fransa'ya ve frerlere bağlı olan bir kurum olarak adının ” Frer De la Doktriyen Kratiyen “ olarak kaydedildiğini görüyoruz.

3- Diğer Mektepler

Okul açmanın belli kaidelerle olduğunu ve devletin bazı okulların açılmasına izin vermediğini görüyoruz. Maarif Nezaretine yazılan Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti valisinin 15 Aralık 1898 (1 Şaban 1316)tarihli evrakında Sırp tebaasından Pandeli veled-i Nikolanoviç 'in Sakız'a gelerek kendi hanelerinde veya ikametgahında beş altı lisanı öğreteceğini taahhüt ederek okul açmak istediği belirtilmiştir. Devlete verdiği nizamnamesinde tam bir açıklama görölmediğinden yapılacak olan muamelenin Sakız mutasarrıflığına telgrafla sorulduğunu görürüz. Vilayet Maarif Müdüriyetinde bir düstur kaydı olmadığı bildirildiğinden mektep açılmasına izin verilmemesinin Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne bildirildiği, vilayeti valisine 15 Aralık 1898(3 Kanuni Evvel 1314)tarihli yollanan evrakta işin ret edildiği belirtilir(BOA MF.MKT. 428 -12).

a- Mektebi Ticaret

Osmanlı Devleti'nin ilk resmi ticaret mektebi Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi'nin 1883 yılındaki kuruluş tarihi kıstas olarak alındığında ondan önce devlet sınırları dâhilinde açılan ticaret mekteplerinin olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2019:35-53). Hariciye Nezaretine 21 Haziran 1902 tarihli Fransız sefaretinden gelen takririn şifahi tercümesinden Sakız Adasında ikamet etmekte olan Fransa tebaasından Siyör Şato tarafından açılacak ticaret mektebi için müsaade talep edilir. Mektep açmaya hükümetin müsaade etmesi için Aciki nam Hristiyan mahalde Saint John Sokağında bulunan İslam ahalisine ait olan meskenin etrafında ibadethane vs. mevcut bulunmadığı, sefaretten belirtilen şartlar dahilinde şahsın talep ettiği müsaadenin verilmesi istenir. (BOA HR.İD 2030 – 34).

Devlet açılacak okulun şartlarını incelemek istemiştir. Dahiliye Nezaretine yazılan Hariciye Nazırının evrakında mahallin sefaretinden işin rica edildiği, mektebin tedrisat programı bilinmediğinden şahsın Paris'e gitmesi dolayısıyla programın tahkik edilmesi ve işin mahzurunun olup olmadığı bildirilmesi belirtilir. Bu şekilde mahalden gerekli incelemelerin yapılması, sıkıntı olduğu takdirde ruhsat verilmesinin engellenmesi için sefarete bildirilmesi istenir. 18 Ağustos 1902(13 Cemazielevvel 1320) tarihli evrakta Fransız tebaasından Sakız'da oturan Mösyö Siyör Şato'nun ticaret mektebi açması uygun görülmediğinden Hariciye Nezareti'nce gereğinin yapılması istenir.(BOA DH.MKT 569 -14-3).Üç gün sonra gönderilen evrakta ise Sakız'da var olan Hıristiyan mekteplerinin yanı sıra bir de Fransız Ticaret Mektebi açılmasının lüzumsuz olduğu bildirilir (BOA DH.ŞFR. / 290 - 43).

Hariciye nezaretine yazılan 28 Eylül 1902 (15 Eylül 1318) tarihli tezkere ekinde (zeyl) Cezayir-i Bahri Sefid Vilayetinden alınan tahriratta Mösyö Şato'nun Paris'ten Sakıza gelmesiyle her milletten şakirdan alınması düşünülen bu okulun, Mekteb-i Ticaret adıyla kurulacağı belirtilir. Ticaretle ilgili dersler verileceği, eğitimin Fransız tebaasından Kolorosmusil ile Rum mektebi idadisi muallimlerinden Osmanlı tebaası olan Logoti ve Koloroms adlı şahıslarla verileceği belirtilmiştir. Eğitim yapılacak olan binanın kiralanacağı programda yer açılması planlanan derslerin verilmesinde sıkıntı olmadığı programda Sakızdaki Rum mektebinde de verilecek olan derslerin yer aldığı vurgulanır. Sakız mutasarrıflığından şahsın Sakızda bulunan konsolosluktan birine tayinini istediği, bu durumun gerçekleşmesiyle de işin daha sıkıntılı olacağı ayrıca belirtilir. Sakız'da açılmak istenen ticaret mektebi hakkında Sakız Mutasarrıflığının görüşünün belirtilmesi, şahıs tarafından hazırlanan ders programının da gönderilerek Hariciye Nezareti'nden gereğini yapması istenmiştir(BOA HR.TH..275 - 125).

Hariciye Nezaretine Umur-u Dahiliye Nazırının yazdığı 29 Eylül 1902 (25 Cemaziahir 1320) tarihli evrakta Sakız'da oturan Fransa Devleti tebaasından Siyör Şato'nun talep ettiği ticaret mektebini açmasında mahzur olup olmadığı yapılan tetkikle belirlenmek istendiği belirtilir (BOA HR.TH 274 – 18).Herhangi bir sıkıntının olması durumunda sefaretin ikna edilmesinin gerekli olduğu, Cezayir-i Bahri Sefid Vilayetine yapılan tebligatla belirtilir. Mektebin uygulayacağı programın incelenmesi ,bu işin biran evvel yapılması için verilen sürenin de aşılması dolayısıyla sefaretçe mektebin açılması isteğinin reddi gerekmiştir. Mektep kurucusunun Avrupa'da oluğu Osmanlı Devleti sınırlarında bulunmayışı sefaretin bir muhatap bulamamasına da yol açmıştır.

Fransız tebaasından bir kişinin kurmak istediği bu okul Rum okullarından hoca temin ederek açılmak istenmişse de devlet okulun açılmasına izin vermemiştir.

b- Seyr-ü Sefain Mektebi

21 Temmuz 1850 tarihli evrakta Seyr-ü Sefain Mektebi 'nin açılmasının neden gerekli olduğu açıklanmıştır. Bu okulun açılmasının en önemli sebebinin Seyr-ü sefain için merkez olan Sakız yerine Avrupa'ya ve Yunanistan'a gitmek zorunda kalan Rumların bu okulun açılmasıyla böyle bir mecburiyeti de kalmayacaktır. Limanın yenilenmesi ve temizlenmesi ihtiyacının da ortada olduğu bu zamanda birkaç senedir Ali Çelebi adındaki şahsın bu işin ilmini öğrenerek bir mekteb açarak Türkçe ve Rumca eğitim verdiği belirtilir. Tüccar ve gemi kaptanı olan birçok şahsın bu işin nasıl yapıldığına dair sanatları hakkında tahsil ve talim etmek istedikleri için burada eğitim aldığı da ayrıca vurgulanır. Bu okul adanın bahçelerine gelen hırambit hastalığından dolayı kapatılmıştır¹². Mektebin tekrar işlemeye başlaması için padişahça yardım talebinde bulunulmuştur. Cami-yi şerife bitişik bir oda yapılması meblağın da devlet tarafından (kira ve masraflar) karşılanması için 600 direkli riyali istenmiştir¹³. Bu yolla işleyişine bir güz dönemi ara vermiş olan mektebin muallimlerinin de işlerine geri gelmesi sağlanacaktır. Bu yazıyı kaleme alan şahıs, adanın topçu lağımaları defterine bu evrakı kaydettirmiş ve devlete durumu bildirmiştir(BOA HR.TO.412 -32).

Sakız adasında gemicilik tahsili için mektebin tekrar açılması 22 Ağustos 1850 (13 Şevval 1266) tarihli evrakta istenir. Eğitim için Yunanistan'a veya Viyana'ya gitmeyi ortadan kaldırmak amacıyla birkaç seneden beri Türkçe ve Rumca olarak bu ilmi vermek için Ali Çelebizade Mehmet Efendi muallim olarak uğraştığı belirtilir. Verilen istida üzerine meclis- i valadan kaleme alınan mazbata tercüme edilir. Mektebin açılmasının faydalı olacağı düşünüldüğünden hocanın bu ilmi öğretmeye yeterli bulunduğu anlatılmıştır. Mahallin emvalinden hocaya 500 kuruş maaş verilmesi istenir. Maliye Nezaretine durum yazılmıştır(BOA İ..MVL. / 179 – 5349-3).

5 Eylül 1850 (27 Şevval 1266)tarihli evrakta Sakız adasında ahalden istekli olanlar için bir seyr-ü sefain(gemicilik) okulu açılması için uygun bir yer bulunmasını düşünülür. Münasip bir yer bulunmasıyla bütün milletin ehli İslam ve Hristiyanların bu mektebe kabul edilebileceği ve Ali Çelebizade Mehmet'in muallim olarak tayin edileceği belirtilir. Mahallin emvalinden kendisine 500 kuruş maaş verilmesi, bu işin Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti valisine bildirilmesi sağlanır(BOA A.}MKT.NZD 14 - 28).Kaptan hazretlerine yazılan 28 Mayıs 1851(27 Recep 1267) tarihli tezkerede bundan daha evvel Sakız'da bahriye eğitimi için bir mektep açılması Seyr-i Sefain Mektebi hocasına maaş olarak 500 kuruş verilmesi tekrarlanır. Yine maaşın hocanın kendisine verilmeyerek mektebin zorunlu ihtiyaçları olduğundan paranın bu işlere kullanılması istenir. (BOA A.}MKT.NZD. 35 - 46).

Okulun birkaç yıl işlediğini 1850 deki tarım hastalıkları nedeniyle oluşan ekonomik sıkıntıdan dolayı bir ara dönem kapandığını evraklardan izleyebiliyoruz. Okulun tekrar açılması için maddi kaynak gerekli olmuştur. Okulun tekrar açılıp açılmadığını arşiv belgesi olmadığı için bilemiyoruz.

12 Sakız Adası'nda oluşan meyve ağaçları hastalığı için: Baykara Taşkaya 2022: 237-269.

13 Riyale, XIX. yüzyılın başlarından itibaren arşiv belgelerinde çok sık rastlanılır. Bunun temel sebebi riyal ifadesinin anlamının genişlemesidir. Başka sikkeler de riyal olarak adlandırılmaya başlandığı için İspanyol realinin direkli riyal şeklinde özel bir isimle anılması gerekmiştir. Bölükbaşı,2019: 426-428 .

4-Kurumların İşleyişi

a. Yönetim - Denetim

Kız ibtidai (sıbyan) ve rüştiyeleri için muallimler yetiştirmek amacıyla Derssadette bir Darülmualimat kurulması sıbyan ve rüştiye olmak üzere iki şube oluşturulması ve her şube için biri İslam ve diğeri Gayri Müslim rüştiye mektepleri için yetiştirilecek olan muallimlere mahsus olarak iki daire ayrılmıştır. Azınlıklara verilen devlet okullarında öğretim görme hakkı öğretmen okullarında azınlıklar için ayrı kısımlar açılması ile genişletilmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. Maddesi ile özel okullarda dolayısıyla azınlık okullarında öğretmenlik yapabilmek için diploma sahibi olma mecburiyeti ve bu diplomanın merkezde Maarif Teşkilatınca taşrada ise Maarif Dairelerince uygun bulunması mecburiyeti getirilmiştir. (Vahapoğlu,1990: 104) .

Azınlık okulları hiyerarşide dini liderlere bağlıdır. Okulların bizzat yöneticileri ruhani heyeti oluşturan üyeler yani din adamlardır .(Vahapoğlu,1990: 101) . 25 Şubat 1911 tarihli Maarifi Umumiye Nezareti teşkilatı hakkında Nizamname ile idari teşkilatlanma merkezi iki ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlar idare hizmetlerini ve teftiş hizmetlerini gören birimlerdir. Teftişle ilgili idari birimlerde genel olarak vilayet maarif müdürleri ve müfettişlerinin nezarete gönderdikleri raporları inceleniyor bu konuda üst makamlara görüş hazırlıyordu(Vahapoğlu,1990:99-111).

Sakızdaki Rum okullarında öğretilen Türkçenin devletçe kontrol edildiğini görüyoruz. 6 Temmuz 1895 (13 Muharrem 1313) tarihli evrakta Sakız idadi Rum mektebi şakirdanlarının Osmanlı lisanı tahsillerinin derecesini anlamak üzere yapılan aylık-senelik tahsil derecesi kontrol edilmiştir. Mektep şakirdanlarından birinin söylediği “ Türkçe nutuk örneği de “ evraklara yansımıştır. Sakız Sancağı mutasarrıflarına yazılan 21 Ağustos 1895(29 Safer 1313)tarihli ve Mekatib-i Gayr-i Müslime ve ecnebiyye Müfettişliğinden havale edilen evrakta mektebin müdürü ve Türkçe mualliminden gayretlerinin takdire şayan olduğu nezarete bildirilir. Sakız'daki talebenin Türkçe bilgisini ölçmek için yapılan imtihandan iyi sonuç aldığı ,mektepteki Türkçe muallimi ve müdürün çalışmalarından memnun olduğu belirtilir. (BOA MF.MKT.278 – 55-2).

Rum okulları Maarif Nezaretinin müfettişlerince denetlenmektedir. 1 Nisan 1907 (19 Mart 1323 tarihli evrakta Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti Midilli sancağında yapıldığı gibi Sakız Sancağı'ndaki liva-yı ibtidai Mekteplerindeki eğitimin programlara uygunluğunun denetleme için Mehmet Naili Bey'in müfettiş olarak tayin edildiği belirtilir. Eğitim programlarının incelenmesi livaca ibtidai mekteplerdeki gerekli bilgilerin alınması istenmiş, gelecek olan müfettişin tercüme-yi hal(Özgeçmiş) varakasının gönderildiği belirtilir . Şahsa 300 kuruş maaş verilmesi ,Sakız sancağı ibtidai müfettişliğine tayininin uygun bulunduğu muhasebece ödenecek ücrete karşılık bulunması için muamele kaydının yapılması istenmiştir(BOA MF.MKT. / 1004 – 20). Bu şahsa verilecek olan maaş için Vilayet Maarif Müdüriyetine 18 Nisan 1907(5 Nisan 1323)tarihinde bildirim yapılmıştır. Ödenek olan ücretin mekatib-i idadi tahsilatı mevkufatından verilmesi istenmiş , evrak 26 Nisan 1907 (13 Nisan 1323) tarihinde mektubi kalemime teslim edilmiştir.

Eğitim için gerekli olan idari kadroların atamasının da devlet tarafından kontrolü sağlanmış. Makamlara yapılan incelemeler sonucunda atamalar yapılmıştır. Adliye ve Mezahip nezaretine yazılan 6 Aralık 1905 (8 Şevval 1323) tarihli evrakta Sikorasya nüfus kumpanyası Sakız'ın Patmos (Batnos) nahiyesinin Epo Kalips Ruhban Mektebi Müdüriyeti 'ne Metropolit Permanos Efendi'nin tayinini uygun bulmamıştır. Sakız Mutasarrıflığına yazılan evrakla yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla huzursuzluğun giderilmesi istenmiştir. (BOA DH.MKT. / 1029 - 7).

Mekteplerde basılan eserlerin de Maarif Nezaretinin kontrolüne bağlı olduğu görülür. Dahiliye Nezaretine yazılan 29 Aralık 1904 (21 Şevval 1322) tarihli evrakta Sakız Rum Mektebinde okutulmak istenen Rumca "elifba" risalesinin basılmasına ruhsat verilmesi için Yorgi Redeli imzasıyla verilen arzıhale , mektepte ders olarak okutulan Rumca elifba risalesinin tekrar yayınlanmasına izin verilmesi istenir. Üç nüshası basılmış olan risalenin teftiş ve incelenmesi için müfettişlere yollanmasının bir mahzurunun olmadığı belirtilir. Matbuat idaresince gelen muamelattan dolayı durumun bildirileceği ve nüshanın iletilmesi istenmiştir. (BOA MF.MKT.821 – 64-2).Diğer basımı istenen kitapta risaledir. Maarif-i Umumiye Nezareti 'ne yazılan 20 Nisan 1905 (14 Safer 1323) tarihli evrakta Sakız'da Şems Matbaası'nda ruhsatla basılan Anagonoz Mataryon isimli Rumca mektep risalesinin beş tane tasdikli nüshasının yapılan inceleme sonucu basılmasının uygun bulunduğu belirtilir. Bu nüshaların her biri de gerekli yerlere yollanır. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti Maarif Müdürlüğünden 3000 nüsha olarak basımı yapılacak mektep kitabına izin verilmiştir. (BOA, MF.MKT. / 898 - 64).Örnek olarak basılan kitabın beş nüshası ilm-ü haberle gerekli yerlere yollanmıştır. (BOA, MF.MKT. / 898 – 64-2).

Okulların bazı şahsi yardımlarla da maddi olarak desteklendiğini görüyoruz. Bu yardımların nerelerden geldiğini daha evvel belirtmiştik .Maarif Nezaretine ve Maarif Müdüriyetine yazılan 8 Şubat 1900 (7 şevval 1317) tarihli Saldon Fenova ve Yorgi Façhi ve Mehail Tedros ve İtmat Eskilici imzalarıyla verilen arzıhalde Sakız'daki Mathiyari Rum mektepleri ile der-i 'aliyye'deki (İstanbul) Sakızlı fakirlerin yararına olarak yardım amacıyla,şahıslar balo düzenlemek istediklerini belirtmiştir. Evraklar iane(yardım) mektep komisyonuna havale edilmiştir. Mektebin ruhsatlı olup olmadığı ve böyle bir ianeye muhtaç olup olmadığı bilgisinin alınması istenirken ,imza sahiplerinin bu işle alakalarının bilinmediği belirtilir. Şimdiye kadar bu şekilde bir balo düzenlenmediği gibi, mektebin ihtiyaçları için resmi ruhsat istenmesi üzerine mektebin gelir kaynaklarının masrafları karşılayıp karşılamadığı da sorulmuştur. Öncelikle ihtiyacı belirtilen mekteplerin ve baloya izin isteyenlerin böyle bir etkinlik için yeteneklerinin olup olmadığı hakkında bilgi verilmesi için okulun ruhsatnamesi istenmiştir (BOA MF.MKT.486 -5-2).Arşivde başka evrak olmadığı için baloya izin verilip verilmediğini bilemiyoruz.

Sakız Sancağı Mutasarrıflığına yazılan 14 Ekim 1902 (11 Recep 1320) tarihli evrakta mektep mezunlarının eğitimlerini nerelerde sürdürdükleri hakkında bilgi edinebiliyoruz. Sakız Rum Mektebi mezunlarından Sakızlı Tudorvidi Karova Efendinin oğlu Kimon Efendi'nin 15 liraya Mekteb-i Sultaniye kaydının kabul edileceği belirtilir. Babasının bu ücreti iki taksit olarak ödemesi de uygun bulunur .Mektebe her zaman alınmakta olan şakirdanların -i mülkiye memurlarından gelen ve okulun en dereceli olanlarının içinden 20-25 kişilik asker zabiti olanlardan seçildiği belirtilir. Bu yolla

alınanlar hariç tutulmak üzere mektebe öğrenci alınırken 20 lira ücretle kayıtlarının yapıldığı ayrıca vurgulanır. (BOA MF.MKT.668 -54). Osmanlı lisanını tahsil etmek isteyen bir dereceye kadar Osmanlı lisanını bilen ve öğrenmeye heveskar olan şahadetnamesini de getiren bu çocuğun okula kayıt yaptırması uygun bulunur. Çocuğun babasına okulun ücretini ödemedeki kolaylık sağlanmıştır. Maarif Nezaretine yazılan 6 Kasım 1902 (4 Şaban 1320) tarihli evrakta Sakız adasındaki Rum Mektebi'nden mezun Kimon Efendi'nin Mekteb-i Sultaniye düşük ücretle kabulünün uygun bulunduğu belirtilir. (BOA MF.MKT.672 -34).Mekteb-i Sultani Müdürlüğüne yazılan, tahrirat muhasebesine havale edilen durum için 10 altın liranın senelik iki taksitle ;kalan paranın senelik 25 lira olarak alınması istenmiştir (BOA MF.MKT.672 -34-2).

Mekteplerdeki eğitimle ilgili bazı yaşanan sıkıntılı durumlardan da eğitim süreci hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır. 22 Aralık 1900 (29 Şaban 1318) tarihli evrakta Sakız Adasındaki Kalamoti nahiyesine bağlı Ayayorgi karyesindeki Rum İbtidaisi'nde muallimlik yapmakta olan Nikola İskela'nın muallimliği hususunda Sakız Metropolitliği ile Ayayorgi karyesi ahalisi arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi istenir. Ahali arasında oluşan anlaşmazlık karyedeki hanelerin büyük bir kısmının muallimi istememesinden kaynaklanmıştır. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti yazılan evrak Maarif Nezaretine gönderilmiştir. Patrikhane tarafından gerekli malumatın verileceği , işin tarafsızca huzursuzluk çıkarılmadan çözülmesi istenir(BOA MF.MKT., 588 -14). Vilayetçe yapılan 9 Nisan 1902 (30 Zilhicce 1319) tarihli tetkikatta muallimin görevden alınması için metropolit vekilinin ısrarı olmuş, muallimin metropolit hanesini okulla birleştirdiği ve şahadetnamesiz çalıştığı belirtilmiştir. (BOA MF.MKT., 588 -14-8).Patrikhane verdiği cevapta diplomalı birinin yollanacağını belirtilmiş ve vekilin kendi hemşiresini buraya yollamak arzusunda olmasına rağmen ;I. II. Derecedeki ibtidai mekteplerde şahadetnameli muallimlerin görev yaptığı bildirilmiştir. Bazı evkaf karyelerinde mektep varidatının yetersizliği nedeniyle diplomasız muallim olabileceği fakat ; bu şahısların da uzun süre görev yapması nedeniyle deneyimli oldukları belirtilir. Ahali arasındaki huzursuzluğun giderilmesi ve mahalli idaresinin ise genel tedbirleri alması istenir.

b-Ekonomi

Azınlık okulları Osmanlı eğitim sistemi açısından idari yönden bağlılıkları 1869 Maarifi Umumiye nizamnamesinin 1. maddesinde belirtildiği üzere nezaret aşından devlete; idare ve tesisi açısından cemaate aittir. Bu sebeple finanse eden kaynak azınlık topluluğu ve ona destek sağlayan yabancı devlet ve kuruluşlardır (Vahapoğlu,1990:99-101) . Osmanlı padişahlarının da azınlık okullarına maddi destek verdiği ,devletin de bizzat yardım ettiği bilinmektedir(Vahapoğlu,1990:99-113)

Rum okullarının masrafları cemaatlerin kendileri tarafından üstlenilmiştir. 8 Ağustos 1879 (19 Şaban 1296) tarihli evrakta Midilli , Sakız ve Rodos Rum rüştiye mekteplerine Türkçe muallimlerinin atandığı Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti umum müfettişliğine lisan-ı Rumca verilen yerlerde yapılan görüşmeler neticesinde maddi durumun imkan verdiği takdirde 400 kuruş maaşla lisan-ı Türki muallimleri için tayin edilen şahıslara maaşlarının verilmesi için nezarete durumun yazılması istenir (BOA MF.MKT.64 -47).Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti yazılan 12 Aralık 1879 (27 zil-

hicce 1296) tarihli evrakta Midilli, Sakız ve Rodos'taki İslam mekteplerinde Rumca, Rodos ve Sakız'daki Rum mekteplerinde de lisan-ı Rumi ve Rodos Sakız Rum Rüştîye mekteplerinde lisan-ı Türki muallimleri için 100 kuruş maaşla muallim tayin edilmesi istenmiştir. İdare nizamnamesinin 237. Maddesinde sıbyan mektebi ve rüştîyenin mensup oldukları cemaatlere ait olup bunların şartlara göre ücretlerinin muallimlere verilmesi istenmiştir(BOA MF.İBT.13 -114).

Muallim maaşlarının ödenmesinin farklı kaynaklardan desteklenmeye çalışıldığı görülür. Maarif nezaretine yazılan 24 Nisan 1891 (15 Ramazan 1308) tarihli evrakta Sakız Sancağında vaki Leryoz ve Midilli'ye bağlı Molova ve Pilimar kazalarındaki gibi Hıristiyan mekteplerine tayini beklenen Muallim-i Türki hocaları için mutasarrıflıktan istekte bulunulmuştur. Adalardaki muallim tayini sıkıntısından dolayı sefarethanelere vilayetin maarif muhasebe memurlarına ne yapılabileceği danışılmıştır. Ücretin vilayet maarif-i hassa ianesi hasılatından karşılanmasının mümkün olmadığı bildirilir. Bu şekilde Dersaadet hissesinden, başka muallimlerin maaşlarının ödendiği belirtilerek buradan karşılanması istenmişse de Dersaadet hissesinden de maaşın verilemeyeceği belirtilince, Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti'ne yazılan diğer evrakta bütçenin yeterli olmadığı taşra mekteplerinin tahsisatının artırılmasının beklendiği belirtilir(BOA MF.MKT.127 -97-2).

Sakızda yapılacak olan eğitim hizmetlerine belli bir bütçe ayrıldığını ,bununla birlikte muallimlerin maaşlarının ödenmesi sağlanamazken eğitime ayrılan masrafların azalması yönünde taleplerin olduğunu da görüyoruz. 19 Eylül 1878 (20 Ramazan 1295) tarihli evrakta Sakız Sancağı'nda mektep, hastane (ispitalya) ve miskinhanelere masrafları adıyla maarif bütçesine dahil edilen meblağın tahsis sebebi ve ne şekilde sarf edildiğinin bildirilmesi istenir.Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti yazılan evrakta bütçeye senelik olarak 60.6120 kuruş tahsis edilmesi için nezaretle görüşmelerin olduğu belirtilmiştir. Eğer bu ücretten hisse verilmesi mümkün olacak ise ne kadarı freng mekteplerine ayrılacaktır ve bunların ne kadarı muallimlere verilecektir ? Bu ücretle ne kadar muallim alınabilir bunların incelemeler yapıldıktan sonra sonucunun bildirilmesi istenmiştir. (BOA MF.MKT. / 58 -12).

Devletin eğitime ayrılan genel bütçeden 1887 tarihinden itibaren % 20 oranında kesinti uygulanmaya başlandığını görüyoruz. Kesintilerin 22 Eylül 1899 (26 Muharrem 1307) tarihli evrakta kesinleşmemiş hesap cetvelinde (mesarif-ı gayr-i mukarrere tertibatı) %20 oranında indirim(tenzil) yapılması kararından, Sakız Hristiyan mektepleriyle hastahane ve miskinhane tahsisatının istisna tutulması istenir. Sakız Hristiyan mektepleri ile hastane ve miskinhanelere ayrılan senelik tahsisat 26.000 kuruştur. 1886/1887(1304) senesine mahsuben tamamen sarf edilmesi için %20'si bulunan 5601,5 kuruşun iadesinin mümkün olmayacağı belirtilir. Bu ücretin geri iadesinin mekteplerin idaresine zarar getireceği bunların geri alınması için mekteplerin vekiline haber verildiği belirtilir. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gelen tahrirat üzerine Şura-yı Devlet Dâhiliye Dairesine kaleme alınan mazbatada mahsusattan % 20 oranında indirim(tenzil) yapılması kararı 1887/1888(1305) senesinden itibaren uygulanması istenmemiştir. 1304 senesi tahsisatının bildirilmesi buradan tamamının alınması ;bunun da geri verilmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. 1305 senesinden itibaren %20'sinin azaltılması lazım geleceğinden durumun Dahiliye Nezaretine bildiri istenir (BOA ,MV.47 -45).

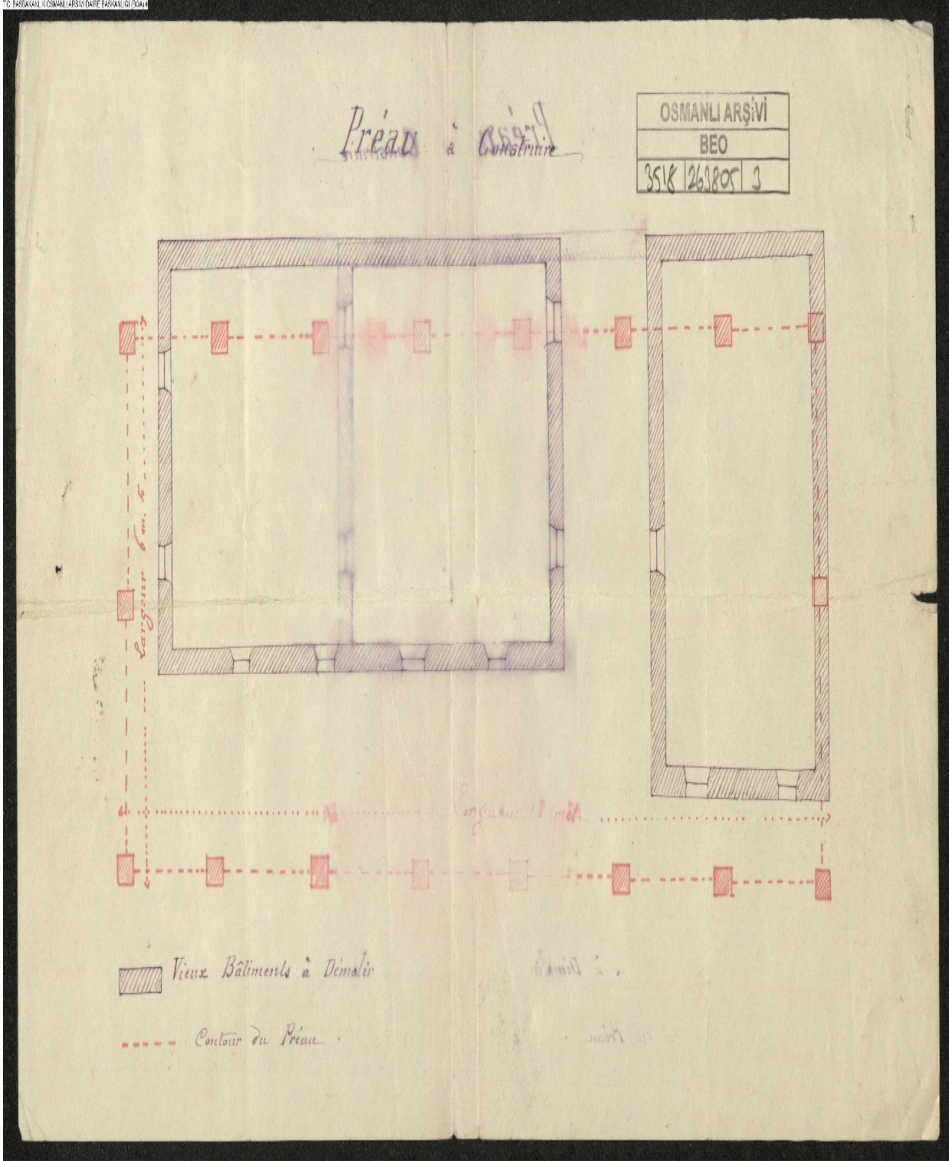

1899 yılı Ekim ayının başında genel masraf cedvelinden (Umumen maarif-i gayr-ı mukarrere tertibatı) %20 tasarruf edilmesi kararı dolayısıyla, Sakız'daki mekteplerde bu yıl için ücretlerin ayrıldığı, ancak gelecek yıldan itibaren bunun uygulanmasının gerektiği belirtilir. 1304 senesi bütçesi ile alakalı gelen tebligatta Sakız Hristiyan mektebiyle miskinhanesinin senelik gelirin %20'si olan 5201,5 kuruş olduğu 1304 senesine mahsuben kullanıldığından ücretin %20'si olan 5201,5 kuruşun iadesinin ise mümkün olmayacağı tekrarlanır. Şura-yı Devlet Dahiliye dairesine kaleme alınan meclis-i mahsus-u vükelada görüşülen mazbata 1304 senesinden kesilmiş olan %20'nin iadesini kabul etmemiştir. 1305 senesinden itibaren masrafın istisnasının kabul edilmeyeceği, tahsisattan %20 indiriminin uygun olmayacağı; 1304 senesi kararın bildirilmesinden itibaren uygulanacağı belirtilir. 1304 senesine mahsuben verilen nakdi tahsisatın kabulü ve 1305 senesinden itibaren %20 sinin alınmasının lazım geleceği icabının yapılması istenir (BOA DH.MKT. / 1663 - 45).

c-İnşa Faaliyetleri

Arşiv belgelerine yansıyan diğer bir evrak da Katolik mektebine yapılması düşünülen sundurma ile alakalıdır¹⁴. 11 Şubat 1909 (20 Muharrem 1327) tarihli evrakta Sakız'daki Katolik mektebinde bir sundurma inşasına ruhsat verilmesi ile ilgili Şura-yı Devlet Nafia ve Maarif Dairesince düzenlenen mazbatanın gönderildiği belirtilir. Sakız Fransız konsolosluğu tarafından oluşan istek üzerine Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gönderilen tahkikat, Divan-ı Hümayun kaleminden Şura-yı Devlet 'e havale edilir. Adliye ve Mezahip Nezareti tezkeresi vilayetlerden alınan tahriratı, şuranın Nafia ve Maarif dairesine gönderir. 3000 kuruş harcanarak mektep yapılan binanın mutasarrıfı bulunan Mösyo Lui Parmante tarafından 500 kuruş ve daha fazla tutan ücretin verileceği sundurmanın inşasında sıkıntı olmadığı belirtilir. Mektep olan haneye yapılmak istenen basit sundurma inşasının mahallin belediyesince mahzurlu olmadığı bildirilir (BOA DH.MKT.2779 – 101).

14 Sundurma, bir kapı ya da herhangi bir geçidin girişini küçük bir çatı gibi yağmur, güneş vb. etmenlerden koruyan ve arkası duvara verilen yapı. Sundurmaların daha büyük boyutlarda, bütün ön cepheyi kaplayan türlerine veranda denir.

BEO.003518.263805.003

Plan 8 Katolik Mektebine Yapılması Planlan Sundurmanın (Veranda & Saçak)
Ölçülerinin Planı (BOA, BEO 3518 – 263805-3).

İnşa izni, Şura-yı Devlet Nafia ve maarif dairesinin yazılı mazbatasına gereğince Dahiliye Nezaretine yollanmıştır. 22 Mart 1909 (29 Safer 1327) tarihli evrakta Sakız'daki Katolik Firer Mektebi'nde sundurma inşasına müsaade istenmiştir. Mahalli Fransız konsolosu tarafından istenilen ayrıcalıkla Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gönderilen tahkikatla düzenlemenin gerekli olduğu divan-ı hümayun kaleminden Şura-yı Devlete havaleyle evraklar gönderilir. Adliye ve Mezahip Nezaretinden ve vilayetten gelen evraklarla divan-ı hümayun kaleminden yollanan derkenar ,Nafia ve Maarif Dairesinde incelenmiştir. Sundurmanın mektebin batı tarafında öğrencileri yağmurdan korumak için üzeri kiremitle kaplı 4 metro yüksekliğinde 8 metro uzunlukta taş direklerle inşa edilmesinin istendiği belirtilir. Bu işe 3000 kuruşun harcanacağı ,binanın sahibi bulunan Mösyö Lui Parmante tarafından yapılacağı belirtilmiştir. (BOA, BEO, 3518 – 263805-2).

Arşivde okullardan bazılarının mimari yapı özellikleri ile ilgili evraklara da yer verilmiştir. Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti gönderilen 25 Kasım 1906 (8 Şevval 1324) tarihli evrakta Sakız'ın Metropolit Kilisesi karşısındaki Rum Mektebi avlusunda inşa edilen heykelin vaktiyle mektepler için yardım toplayan ve kasabaya su getiren müteveffa Anderya Sığaro'nun adına yapıldığı belirtilir.(BOA DH.MKT. / 1130 - 39).

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinin önemli bir parçası olarak Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinin uzun dönem vilayet merkezi de olmuş Sakız Adasındaki azınlık okulları olan Rum-Musevi ve Fransa Devletinin öncülük taptığı yabancı okullar meselesinin odak noktası olan Katolik okulları eğitim örgütlenmesinin sistemi ve değişimi üzerine odaklanarak, eğitimde okulların yerini ve etkisini incelemeye çalıştık. Rum ve Musevi okullarının ibtidai (Sıbyan- İlkokul) mektep seviyesinde karyelerde ne şartlarda kurulmaya çalışıldığı açıklanmıştır.

Rodos'taki örgütlenmesinin oluşturmuş olan Katolik okullarının Sakızda da nüfusunu oluşturma çabası ilk başlarda başarısız olmuştur. Bir haneyi kiralamak suretiyle mektep yapılan Sakızdaki Katolik okulu daha sonra kendi yerine taşınır ve eğitime orada devam eder. Bu arada ıslahat yapmak için Rodos'tan gelen üç rahibin burada nüfusunu kurmaya çalışmasına izin verilmemiştir. Sakızda Katoliklerin kurdukları okulun 1903 yılında Rodos'taki frerlerce ıslahat yapılacağı bahanesiyle ele geçirilmek istendiği ve yapılan şikayetlerle ve mahalden yapılan incelemelerle gelen rahiplerin sadece eğitimle meşgul olacaklarının bildirildiğini görüyoruz.1906 yılında ise frerler teşebbüslerinde başarılı olurlar. L'Ecole Provensiyel adıyla açılan okulun daha sonra ad değiştirilerek ilk girdiği binadan taşınarak başka binada hizmet verdiği frerlerin hakimiyetine girdiği görülür. 1909 yılında bu mektebin adının da değiştirilerek mektebin Fransa'ya ve frerlere bağlı olan bir kurum olarak adının " Frer De la Doktriyen Kratiyen " olarak kaydedildiğini görüyoruz.

Nüfus olarak oldukça az olmalarına rağmen maddi açıdan kuvvet sahibi olan kişilerce Musevi mektebi de açılmıştır. Bu işi yapacak olan kişileri devlet tetkik etmiştir. Devlet Maarif Nezaretiyle örgütlenmesinde Rum okullarında Lisanı Osmani derslerinin verilmesini sağlamıştır. Okullar Osmanlı Müfettişleri tarafından denetlenmiş ;1869 yılındaki Maarif Umumiye Nizamnamesinin maddelerine göre hareket edilmiştir. Osmanlı Devletindeki bu okulların maddi kaynak sıkıntısı yaşamadığını görüyoruz.1881 yılındaki Sakız depreminde yıkılan birçok yer ile üç ibtidai mektebin de tekrar yapılmasına devlet izin vermiştir. Devlet mekteplerin inşaat faaliyetlerine de gerekli denetimleri yaparak kolaylık sağlamıştır. Rum okullarına atamaları yapılan hocaların diplomalı muallimlerden seçilmiş olmasına dikkat etmiştir.Rum mekteplerinden mezun olanlarının bazılarının mekteb-i Sultaniye kabul edildiğini de görüyoruz. Sakız Adasında Gayri Müslimlerin okulları ve Yabancı Okullar arşiv belgelerine yansıdığı kadar birçok farklı unsuruyla açıklanmaya çalışılmıştır.Yine adadaki bu okulların kurumlaşma çabalarında ne kadar ileri seviyede oldukları ve eğitime ne kadar önem verdikleri de belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

1-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA).

Sadaret (Mektubi Kalemi Evrakı)A.}MKT.NZD 14 - 28 A.}MKT.NZD. 35 - 46

Babiali Evrak Odası BEO / 2335 - 175091BEO / 262 - 19579BEO, 4016 - 301158,BEO 3518 - 263805,BEO / 2913 - 218413, BEO / 35 - 2606, ,BEO, 2767-207473,BEO, 3497,262212 BEO, 2913-218413BEO 4020 - 301436,BEO 3965 - 297340 ,BEO, 2335-175091 ,BEO, 35,2606 ,BEO 4105 - 307864 , BEO,2031 - 152264BEO, 1945 - 145869 BEO 2015 - 151119

Dahiliye Nezareti(Mektubi) DH.MKT.2751 - 56 DH.MKT. / 623 - 74 DH.MKT. / 855 - 30 DH.MKT. / 1962 - 17DH.MKT.2779 - 101 DH.MKT 569 -14 DH.MKT. / 1130 - 39 DH.MKT. / 1663 - 45 DH.MKT 1970 - 92DH.MKT. / 1029 - 7

Dahiliye Nezareti (Şifre)DH.ŞFR.295 - 144 DH.ŞFR.293-49 DH.ŞFR. / 290 - 43

Hariciye Nezareti(Tercüme Odası) HR.TO..412 -32

Hariciye Nezareti(Tahrirat) HR.TH 274 - 18 HR.TH..275 - 125

Hariciye Nezareti(İdare) HR.İD 2030 - 34,DH.İD 30 - 17,DH.İD.. 30 - 70

İrade (Adliye ve Mezahip) İ..AZN. / 64 - 20İ..AZN. / 5 - 20 İ..AZN. / 82 - 36 İ..AZN.55 - 30

İrade (Dâhiliye) .İ DH.. / 910 - 72295

İrade (Meclis-i Vala) İ..MVL. / 179 - 5349

İrade (Maarif) İ..MF.. / 19 - 14 İ..MF.. / 18 -47

Maarif Nezareti (Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi) MF.İBT.13 -114

Maarif Nezareti (Mektubi) MF.MKT. / 1004 - 20MF.MKT., 588 -14 MF.MKT./ 143 - 87 MF.MKT.1107 -60 MF.MKT.668 -54MF.MKT. 652 -42MF.MKT.672 -34 MF.MKT. / 58 -12 MF.MKT.127 -97 MF.MKT.783 - 62, MF.MKT.821 - 64 MF.MKT.64 -47 MF.MKT. / 898 - 64 MF.MKT.278 - 55 MF.MKT. 428 -12. MF.MKT.486 -5 MF.MKT.783 - 62MF.MKT. / 691 - 40 MF.MKT.917 -19

Meclis-i Vala MV.47 -45

Şurayı Devlet ŞD,2369-17 ŞD. 2365-7 ŞD. / 2369 - 13 ŞD. / 2367 - 15ŞD 2602-1ŞD. / 2364 - 2 ŞD ,2714 - 1 ŞD. / 2369 - 28 ŞD.,2724 -19 ŞD.2369 - 17 ŞD. 2718 - 21 ŞD. / 2476 - 20

2-Salnameler ve Yayınlanmış Çalışmalar

1303-1311-1318-1321 Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti,Rodos, Vilayet Matbaası.

AKGÜNDÜZ ,Ahmet, (2000),“*İcâreteyn*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 21,2000. 389-391 .

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ, (1935),*Anadolu, Suriye ,Hicaz 1671-1672 , İstanbul*,Devlet Matbaası, VOL IX,,1935.

BAYKARA TAŞKAYA A (2022), “*Fruit Growing in Chios in The Ottoman Empire*”. Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 17(Ağustos), 237-269.

BAYKARA TAŞKAYA, Arzu,(2022a) “*Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti’nde Tah-
rir-i Nüfus Çalışmaları (1830-1907)*”,Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Ulus-
lararası Araştırmalar ,XVIII ,Editör: Dr. Öğr. Üyesi Murat Baş,Eylül –Ekim 2022, Eği-
tim Yayınevi, Konya , 513-541 .

BAYKARA TAŞKAYA,(2023), Arzu, “*Mutasarrıf Of Chios Miltiyadi Pasha’s Re-
form Lahiya On The Sanjak Of Chios*”,International Topkapı Congress March 15-16,
2023 – Istanbul,(Edited By :Prof. Dr. Emine Küçükler -Gulnaz Gafurova), İksad Pub-
lishing House,359-376.

BÖLÜKBAŞI Ömerül Faruk,(2019), “*Riyal*” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara,
(gözden geçirilmiş 3. Basım) Ek-2, 426-428 .

BÜYÜKKARCI, S. (2003), *Türkiye’de Rum Okulları*, Konya: Yelken Yayınları.

CİN, Halil, (1991), “*Arazi*” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1991 ,İstanbul, C 3, 342-346 .

CUİNET ,Vital. (1892),*La Turquie D’ Aise Paris*, E. Leroux, Volume 1.

DAL ,Dilara (2008) , *XVIII. Yüzyılda Sakız Adası*, Adnan Menderes Üniversitesi,
Basılmamış Yüksek lisans Tezi ,Aydın.

DAĞLAR MACAR, O.(2010), “*Osmanlı Rum Eğitim Sistemi ve İstanbul Rum Kız
Okulları (19. ve 20. Yüzyıl)*”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, İstan-
bul Ticaret Üniversitesi, S. 10, Bahar Dönemi, 2010, 773-817.

EMECEN,Feridun ,(1994), “*Dönüm* “,*TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.9,
521.

ERKAL, Mehmet, (1991), “*Arşın*” ,*TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul,C.3 , 1991
,411-413.

ERDOĞAN ,Ayşenur, (2019), “*Osmanlı Devleti’nde Kurulan İlk Özel Ticaret
Okulu: Heybeliada Rum Ticaret Mektebi*”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, VIII/1 35-
53.

FAYDA ,Mustafa ,(1993), “*Cerib*” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Vol 7,,402.

GENÇ ,Mehmet,(2020), “*Mukâtaa*” *TDV İslâm Ansiklopedisi*,Ankara, C. 31. ,
129-132

KALLEK, Cengiz, “*Parmak*” ,*TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C.34., 2007, 172-
173.

NAMIK KEMAL’İN HUSUSİ MEKTUPLARI IV, (Yay: Fevziye Abdullah Tansel),
(2003),VII-VIII Rodos ve Sakız Mektupları, Ankara:TTK Yayınları,2003.

SARAÇ, Hüseyin,U(2020), “*Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Kızların Eğitimi
Ve Aksaray Rum İnas Mektebi*” TAD, C. 39/S. 67, 305-327.

SATILMIŞ ,Selahattin, *19. Yüzyılda Bir Büyük Felâket: 3 Nisan 1881 Sakız ve Çeş-
me Depremi Cilt 29*, Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi 2, 2014,605 – 624.

VAHAPOĞLU, H.(1990), *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*.
Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Extended Abstract

Technology has been in human life since the first moment of humanity, making life easier and taking life forward. Technology, with its different aspects, affects many dimensions in human life such as product, process, knowledge, purpose and meaning and allows people to enjoy their life, live easily and happily. Human needs to use the technology and follow technological developments closely in order to catch up with the age of the technology and fulfill the requirements of that age.

The century we live in is in a state of change. Information, technologies, occupations, in short, all elements used in daily life are in a change. One of the areas most affected by the change is education. This change has necessitated the use of different perspectives and different methods in the field of education (Gülcü, Solak, Aydın, Koçak, 2013). With the development of technology, contemporary education comes to the front. Contrary to traditional education methods, contemporary education creates an educational environment where students will be at the center, their individual differences will be considered, their active participation will be in the center of education-teaching process and technological opportunities are offered (Yılmaz, Ulucan, Pehlivan, 2010).

Technology, which affects all areas of education, also affects Visual Arts education immensely. The importance and prevalence of technology use in Visual Arts education is increasing day by day. With the use of technology in Visual Arts education, students have the opportunity to question, comprehend and reach more information. At the same time, students have the opportunity to get to know more artists and see works of art in Visual Arts education, and they also have the opportunity to produce very successful works in the artistic sense. The students, whose sight and application opportunities increase, have more art history knowledge, the ability to make art criticism, and most importantly, a richer visual intelligence, while at the same time they have the opportunity to practice much more.

The development of technology has revealed new concepts. One of them is technology integration. With technology integration, content and technology are combined in the whole process by using the appropriate pedagogical method, so that lesson and learning become fun for students and student success increases. With technology integration, students' access to information becomes easier and students have the opportunity to progress individually (Şenel & Seferoğlu, 2009).

With the integration of technology into Visual Arts education, different perspectives, methods and techniques have been developed in the field of Visual Arts education, and technology.

The importance and use of technology integration is increasing day by day. As a result, many integration models are created by experts. One of them is Technological Pedagogical Content Knowledge.

Technological Pedagogical Content Knowledge:

Technological Pedagogical Content Knowledge (TPIC), which was put forward by Mishra and Koehler (2006) is based on Shulman's (1986) Pedagogical Content Knowledge (PIC) model.

Technological pedagogical content knowledge (TPACK) has an understanding that consists of interactions between content, pedagogy and technology knowledge and goes beyond these three basic components (Koehler & Mishra, 2009). TPACK refers to the integration of course content with technology and pedagogy. In the technological pedagogical content knowledge model based on technology integration, three basic components (content, pedagogy and technology) interacts with each other; As a result of the interaction of pedagogy and content knowledge, pedagogical content knowledge (PIB) emerged, as a result of the interaction of technology and content knowledge, technological content knowledge (TIB) emerged, and as a result of the interaction of technology and pedagogical knowledge, technological pedagogical knowledge (TPK) emerged (Mishra & Koehler, 2006).

Technology Information: Technology information is information that includes standard technologies such as books, chalk and blackboard, as well as more advanced technologies such as the internet and digital platforms.

Pedagogical Knowledge: It expresses which pedagogical method will be used to teach the subject to the students.

Content Knowledge: It refers to the subject and information to be taught by the students.

Technological Pedagogy Knowledge: Defines the relationship between technology and pedagogy. This knowledge makes it possible to understand what technology can do for specific pedagogical goals and to select the most appropriate tool for teachers based on its relevance to the particular pedagogical approach.

Technological Content Knowledge: It is knowledge about how technology and content are mutually related. It refers to the handling of the course content using appropriate technology.

Pedagogical Content Knowledge: It refers to handling the content of the course by using the appropriate pedagogical method.

Technological Pedagogical Content Knowledge: It refers to the knowledge that teachers need to integrate technology into their teaching in any content area, created by Mishra and Koehler (2006). By teaching content with appropriate pedagogical methods and technologies, teachers intuitively understand the complex interaction between the three basic components of knowledge (Mishra, Koehler, Shin, 2009).

Conclusion: At this point, all educational levels accept the integration and necessity of technology for a successful education, but the main purpose of technology integration is to ensure that students adopt and use technology like all the tools and equipment they use constantly, such as books and pencils (Çakır & Yıldırım, 2009). With technology integration, content and technology are combined in the whole process, so that the lesson and learning are fun and successful for students. With technology integration, students' access to information becomes easier and students have the opportunity to progress individually (Şenel & Seferoğlu, 2009).

In order to remove the obstacles from the integration of technology into education, the most effective solution is to train pre-service teachers and teachers on how to

integrate technology into their own fields and to make necessary applications (Baran & Bilici, 2015).

Since education is an ongoing phenomenon from birth to death and includes political, social, cultural and individual dimensions, it is a difficult concept to define. It is all social processes that are effective in gaining the standards, beliefs and ways of living of the society. Minority schools (community schools, secondary schools), living under the administration of the Ottoman State; They are schools opened by some groups, especially Greeks, Armenians and Jews, who have language, religion and race differences and benefit from the rights granted by special agreements. Minority schools are dependent on religious leaders in the hierarchy. The administrators of the schools themselves are the members of the spiritual committee, namely the clergy. The Regulation on the Ministry of Education, dated February 25, 1911, and the administrative organization center consist of two main parts. These are the units that perform administrative services and inspection services. In the administrative units related to the inspection, the reports sent by the provincial education directors and inspectors to the ministry were examined and opinions were prepared for the higher authorities on this issue. In addition, since many of the non-Muslim citizens had good financial conditions, they sent their children to European countries and had them educated there. As it is known, minorities opened many schools after the Tanzimat Ferman. Some of the minority schools with extensive facilities even had printing presses. These schools have been influential in the spread of nationalist ideas among minorities over time. The most important factor in the opening and proliferation of foreign schools is undoubtedly the privileges and rights that they interpret and use in accordance with their own interests. As it is known, capitulations initially consisted of granting rights similar to the freedom given to non-Muslim communities in the empire to the foreign state subjects who came to the Ottoman lands for different purposes such as duty or trade and resided there.

The Ministry of Education and Courthouse supervised the education in non-Muslim schools, and especially Greek schools got permission to establish primary schools in many villages for girls and boys. We see that the Catholics want to add the Catholic schools in Chios to their influence in order to continue their organization in Rhodes Island, and that the Jews opened their own schools in their neighborhoods. We see that almost a year and a half after the application was made, it was allowed to open a school. In Chios, the construction of a school for Jewish boys and girls is allowed in the Frankish quarter. Although they were very small in population, a Jewish school was opened by people who were financially strong.

The effort to establish the population of the Catholic schools in Rhodes, which was formed in Rhodes, was unsuccessful at first. We see that the school established by the Catholics in Chios was wanted to be seized by the frers in Rhodes in 1903 on the pretext that reforms would be made, and it was reported that the priests who came with complaints and investigations from the area would only be engaged in education. In 1906, the frers succeeded in their attempt. It is seen that the school, which was opened with the name L'Ecole Provencial, later changed its name and moved from the first building it entered and came under the domination of the frers, who served in another building. In 1909, we see that the name of this school was changed and the name of

the school was recorded as “Frer De la Doctrinal Cratian” as an institution affiliated to France and the frers. He provided Language Osmani lessons in Greek schools. Schools were inspected by the Ottoman Inspectors and acted according to the articles of the General Regulations of Education in 1869. Unlike the Muslims in the Ottoman State, we see that the schools did not experience financial resource problems. The state also facilitated the construction activities of the schools by making the necessary inspections. Diploma teachers were appointed to Greek schools. We also see that some of the graduates of Greek schools were accepted into the school of Sultaniye. While revealing how advanced the non-Muslim schools are in their institutionalization efforts; It is also revealed to us how different Muslims view education. It has been explained under what conditions Greek schools were tried to be established at primary school level.

The aim of our article is to examine the place and effect of the education of non-Muslim schools in the educational institutions, which constitute an important part of the modernization process of the Ottoman Empire, in the Ottoman system. We have provided detailed information about the non-Muslim schools, how these schools were established, their teachers, and their salaries, which we have written with more than a hundred documents by using the Presidency Prime Ministry Ottoman Archive. We tried to examine the place and effect of schools in education by focusing on the system and change of the education organization of the Greek-Jewish and the Catholic schools, which were the minority schools in Chios, which was also the center of the province.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.